

ВІСНИК THE HERALD

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спільно-політичний місячник

З М І С Т

Микола Щербак — 15 жовтня 1959	1
Юрій Липа — Війна	2
І. В-к — Ворог шаліс — зміцнім змаг	2
Е. М. — З нотатника	4
Хозе Ортега і Гассет — Бунт мас	5
Олександр Оглоблин — Гетьман Мазепа і великостаршинська опозиція в кінці XVII століття	9
Е. Маланюк — Тютюнник і Сінклер	13
Леонід Полтава — На смерть Бандери	16
Павло Шандрук — Українська військова делегація у Врангеля	17
А. Орликовський — Китай і СРСР — їх спільне та протилежне	19
Вадим Лесич — На межах незавершеного покоління	22
Петро Кізко — Нотатки про літературно-культурне життя в Україні	25
Ікер — Лекція патріотизму	27
Євген Бражньов — Казан киплячий	28
Листи болю і смутку	31
І. М-ко — Ворог скаженіс	32

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

ГОЛОВНА УПРАВА ООЧСУ Є УПОВНОВАЖЕНА НА ТЕРЕНІ ЗДА ПРИЙМАТИ ДОБРОВІЛЬНІ ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ІМ. СТЕПАНА БАНДЕРИ ДЛЯ УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВПАРТОВОГО БОРЦЯ ЗА ДЕРЖАВНУ ВОЛЮ УКРАЇНИ ТА НА ФОНД ДОПОМОГИ ЙОГО РОДИНИ.

УСІ ІНДИВІДУАЛЬНІ ПОЖЕРТВИ ТА УСІ РОЗРАХУНКИ З ПЕРЕПРОВАДЖУВАНИХ ПО УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДАХ ЗБИРОК НА ОКРЕМІ ЛИСТИ, ПРОСИМО ПЕРЕСИЛАТИ ПОШТОЮ НА АДРЕСУ:

ODFFU, P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

АБО ОСОБИСТО СКЛАДАТИ В КАНЦЕЛЯРНІ ГУ
ООЧСУ:

315 East 10th Street, New York, N. Y.

ГОЛОВНА УПРАВА ООЧСУ

ЖЕРТВОДАВЦІ НА ПИСАНКУ ООЧСУ 1959 Р.

Відділ ООЧСУ — Перт Амбой

5 дол. — Є. Науменко.

3 дол. — М. Степась.

По 2 дол.: М. Кузьо, Б. Левицький, Г. Тарасюк, В. Тарасюк, П. Тицький, Д. Вовк, М. Тулис.

По 1 дол.: М. Лишак, Р. Амбровевич, П. Стахів, Д. Степась, В. Левкович, М. Ікало, М. Рабуха, П. Прус, І. Савчак, І. Ковалюк, К. Миронович, В. Чабан, Й. Степась, А. Якубович, Я. Тимків, П. Варалецький, К. Галушка, В. Співак.

50 ц. — Ю. Обрусняк.

Відділ ООЧСУ — Гартфорд

5 дол.: В. Груятовський.

По 3 дол.: П. Титар, М. Меденський.

По 2 дол.: А. Рудзінський, С. Кравець, П. Титар, П. Камінський, М. Шевчук, Т. Мельник, Василенко, А. Наконечний, Романишин, Е. Радьо, І. Застовський, І. Ковальчин, В. Назаркевич, Я. Тростянецький.

По 1 дол.: І. Панахид, Е. Гомотюк, П. Дутка, Е. Борейко, Я. Гуменний, Г. Гуцал, Коваль, Р. Кирилюк, В. Будас, М. Курпюк, В. Бурак, Т. Гаврилюк, Я. Ткачук, М. Кравець, Шигаї.

Відділ ООЧСУ — Сиракюз

По 2 дол.: І. Дитюк, П. Ткач.

По 1 дол.: Д. Винарчик, І. Волошин, М. Шуль, І. Полівчак, М. Зарічний, М. Павлів, П. Карпишин, П. Романюк, М. Семенишин, М. Проскуренко, Т. Шарабура, П. Луцишин, І. Когут, О. Минько, В. Смаль, В. Мельничук, М. Підгородецький, Я. Трач, А. Динька, П. Пічкур, Т. Луцишин, В. Жмур, М. Годжак, В. Новий.

По 0.50 дол.: В. Лебідь, С. Королишин.

Делегатура ООЧСУ в Іос Анжелес

5 дол.: — О. Врікнер.

По 2 дол.: В. Гірка, О. Гац, С. Козій, А. Наконечний.

По 1 дол.: С. Комарницький, В. Кавецький, Р. Кульчицький, Т. Кільман, І. Дутка, І. Олійник, Сльомба,

О. Жук, В. Шпак, Г. Чільняк, П. Семчишин, М. Тарас, І. Каш, Г. Лисенський, Ю. Заявський, І. Денько, Т. Паслась, В. Шкраба, П. Семчук, С. Кімак, Д. Гаранджук, В. Сіак, А. Романюк, Т. Пальчук.

Відділ ООЧСУ — Ньюарк

5 дол. — М. Притула.

По 3 дол.: А. Андріюк, В. Лемега, Л. Мигаль, І. Мурза, Н. Восняк.

По 2 дол.: І. Кононів, П. Батьків, С. Закомарок, П. Гудзовський, Яворів, І. Назар, В. Процик, І. Галій, М. Базилюк.

По 1 дол.: Ф. Луцишин, Н. Франко, М. Миськів, В. Таланчук, Г. Векляк, Р. Олендрів, М. Мацьома, А. Назаренко, М. Іванчук, І. Генсьор, М. Козюпа, Т. Марущак, В. Руцан, Р. Шпірка, І. Бошляк, Д. Розпота, М. Федина, М. Попович, Сенишин, С. Сукар, В. Потенжни, В. Угринчук, П. Козира, В. Поневич, М. Заверуха, М. Красножоний, В. Полещук, О. Ганяк, І. Скала, З. Монкевич, В. Пилипів, Н. Бурбела, П. Фризюк, Е. Дмитрів, В. Химера, М. Лаврів, В. Кричок, М. Кормило, М. Вараник, І. Калинович, А. Восняк, В. Гуралечко, А. Непора, В. Хуропяко, М. Шкільний, В. Терещук, М. Нагірянський, В. Пацак.

Відділ ООЧСУ — Чикаго-південь

3 дол. — Проф. Ю. Сидорович.

По 2 дол.: О. Зрада, М. Білецький, інж. А. Гайдук.

По 1 дол.: О. Ярема, О. Галан, В. Турчиновський, М. Яруняк, С. Мединський, І. Ярка, С. Проскурняк, М. Мураль, А. Бурдяк, О. Коколюс, І. Петрущак, М. Шатинський, М. Єдліцький, В. Шатинський, М. Остап, О. Куц, І. Добрянська.

Відділ ООЧСУ — Бінгемтон

По 2 дол.: Євген Курило, Станислав Клячаний.

По 1 дол.: Михайло Захарків, Остап Захарків, Мгр. Василь Гірний, Ольга Іванейко, проф. Волод. Феданків, Осип Клячаний, інж. Євген Винник, Василь Іванюк, Антін Феданко, Пилип Піріт.

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА”

Від окремих осіб: Т. Цішкевич, Клівленд — 5 дол., С. Завалюк, Покіпсі, — 3 дол., В. Сайкевич, Маттесон, — 2.25 дол. По 2 дол.: Я. Дулиш, Амстердам, С. Титаренко, Такома Парк. По 1.25 дол.: В. Шевченко, Чикаго, М. Ярема, Клівленд, П. Рогатинський, Дітройт, Г. Романків, Олеан, М. Війтович, Гренд Репідс. По 1 дол.: Л. Куц, Філа., В. Сстигун, Клівленд, Г. Черкас, Лорейн.

Відділ ООЧСУ — Чикаго-Південь

На товариській зустрічі у п. М. Єдліцького з нагоди його 50-ліття зібрано 15 дол. Жертвували: М. Єдліцький — 5 дол., по 2 дол.: М. Білецький, О. Зрада, По 1 дол.: Г. Дронь, В. Турчиновський, В. Савчук, М. Яруняк, Д. Пукас, І. Салацький.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ ЩИРЕ СПАСИБІ!

1. I. 1909 — † 15. X. 1959

Микола Щербак

15 ЖОВТНЯ 1959

Уже не кулі, не гранати,
Не поодинок у бою, —
Впускає хижо кат до хати
Отруту і слизьку змію,

І злісним косооким зором
У щілину спостеріга,
Як скаче й в'ється чорним колом
Повзучий і живучий гад...

Кривава мить... У смертнім герці
До зброї припада рука,
Але зміюка жалить в серце,
У саме серце, — і зника...

Ще гострий погляд... Ще б дихнути!..
Ще блукає спрагло зір
Землею рути і отрути,
У зворах предковічних гір.

І смерті непокірний зроду,
Але в пориві до мети,
Він долу падає на сходах,
Щоб вгору до вершин зійти!..

† Юрій Липа

В І Й Н А

I

Розвийтесь, луки,
Ви, гори й долини, —
Благословляють вас руки
Господа України!

В огні і терпінні —
Села, міста і ниви
І не буде спасіння
Тому, хто зрадливий!

Бог спалить, розмече
За несповнене слово, —
О ти, гострий мече,
Веди нас наново!

II

Ми такі упиті
Тим, що вона є знов, —
Що нам наші забиті
І наша кров?

Ми такі повні щастя
У сей великий час, —
Сподобись, земле, Причастя,
Сподобись, земле, нас!

III

Чорний орел Мазепи
Покидає сонні Яся —
Покиньте барви, крепи,
Золото і всі прикраси!

Станьте, кожен спокоси,
У лаві, що в сійві мігів:
Се — Українець-Воїн
Ворога помітив.

І в краю, де все клекоче,
Він побіди сіє,
Б'ючи межі очі
Тебе, Россіє!

(З книги „Суворість” р. 1933)

„VISNYK” — „THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four
Freedoms of Ukraine, Inc.Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

I. Wowczuk Editor in Chief

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

I. В-к

В О Р О Г Ш А Л І Є — З М І Ц Н І М З М А Г

„Плоть нічтоже,
дух животворить”

Г. Сковорода

15-го жовтня від підступно впорснutoї московської отрути впав Той, хто знав і вірив, що „Москві не вдасться вбити в українців, нескореного духа боротьби зі злом і насильством за правду і волю”. Боротьбі за українську національну правду — проти зла і насильства окупантів України посвятив усе своє життя Покійний. Хоч С. Бандера не жив поза боротьбою і змагом за національне добро, але в ньому гармонійно поєдналися прикмети Людини, Батька і Борця. Те, що звано особистими вигодами, існувало для Нього остільки, оскільки вони були необхідними для служіння високим ідеалам української державної волі.

На варшавському процесі, де Його засуджено на смерть, яку потім замінено доживотним ув'язненням, молодий тоді ще націоналіст, спростовуючи польського прокуратора, заявив, що обов'язком кожного українця є підпорядкувати свої особисті справи і ціле життя інтересам і добру нації. — Таке становище ОУН. І боротьба за те добро становила у Покійного весь зміст життя, була природньою Його прикметою. В отій вродженій енергії Покійного, сполученій з великою вірою в Україну і в її національну правду, лежить таємниця Його многогранної політичної діяльності.

В своїх розважаннях проти матеріялістів Г. Сковорода писав: „Бомба не чугуном небезпечна, але порохом, або затаєним у поросі огнем”. Люди такої життєвої енергії, з політичною спрямованістю, як мав Покійний, кладуть свій відбиток на цілі періоди в житті нації. Його печатя як Голови Проводу ОУН, що стоїть у безкомпромісній боротьбі проти КПСС, з її московським імперіялізмом, витавровано виразно і чітко на останньому періоді нашої незакінченої національно-визвольної боротьби. Вже в роках голодової облоги наддніпрянської України Московою, Покійний з своїми побратимами стає на прю з московським більшевизмом по цей бік кордону. Переборюючи советську диверсію в Галичині, ОУН розгор-

тає протибольшевицькі акції в час московсько-польського зближення. На московський голодний терор в Наддніпрянській Україні Організація, під Його проводом, проголошує війну советському консулятові (атентат на московського консула у Львові).

Прийшло ув'язнення і згадуваний на початку гучний варшавський процес. Польська прокуратура обвинувачує Покійного в тому, що атентатом, мовляв, думалось зіпсувати дружбу польсько-советські відносини. Покійний, тоді головний підсудний, у своєму слові-відповіді на це обвинувачення дає засади політичної концепції ОУН, на якій оформилась політична діяльність її. В акції проти Москви, заявив Він, зовсім не бралось під увагу советсько-польську дружбу, бо ОУН в своїй політичній програмі відкидає орієнтацію на будь-яку чужу силу. Взаємини двох держав ніяк не можуть впливати на нашу політичну дію. Нині, це, мовби, аксіоматичне, хоч далеко ще не для всіх. Розвиваючи свої думки, Покійний тоді кинув у вічі польській політичній думці і opinii таке: Коли йдеться про Україну, то Польща з Москвою завжди погодяться між собою. Якби оте знаття та було на десяток років раніше, мабуть інший був би вислід нашої Визвольної війни. Це була чи не перша політична синтеза після нашої поразки у Визвольній війні, в якій не бракувало орієнтації то на Москву, то на Варшаву.

Відкинувши орієнтацію на чужі сили у визвольній боротьбі, ОУН, очолена Покійним на Другому Зборі, розгорнула широку політичну працю в підготовці нації до катаклізму, який вже тоді зарисовувався. У війні прийшов іспит ОУН, а з нею і цілої нації. Якби хто не ставився до цього періоду діяльності Організації, ніколи не вдасться заперечити того, що вона під керівництвом сл. п. С. Бандери стала всеукраїнською політичною силою, яка знає чого хоче і як має те політичне „хочу” здійснити в найважчих умовах. Політичною практикою — концепції власних сил було проголошення Акту відновлення української державности і організація похідних груп, завданням яких було випереджувати німців і перед їхньою окупацією встановлювати українську владу на завойованих німцями землях. Такої постави німці не сподівалися на Україні, бо в цілій Європі

панував тоді дух упокорення перед бундючним гітлерівським милітаризмом.

Прийшли арешти і намовляння Покійного відкликати Акт 31 червня 1941 року. На це Він гордо, як державний муж, відповів високому німецькому старшині, присланому з гітлерівського штабу, що ОУН не на те проголосила Акт відновлення державности, щоб його відкликати, знаючи, що за цим прийде. На горду відповідь прийшло трьохрічне ув'язнення в концентраційному таборі. Та воно не дало спокою,

В родині

якого хотіли німці, навпаки, ОУН з посиленою енергією розгорнула боротьбу, а ім'я в'язня-Борця стало прапором боротьби за державну волю на всіх просторах України. В кінці війни гітлерівське командування, попикшись на окупації України, зазнавши не раз поразки від УПА, пропонує в'язневій спільній боротьбу проти большевиків. Та й цього разу окупант України одержав горду, гідну відповідь — Ні!

В роки так званого миру, а вірніше нескінченної війни, ОУН під керівництвом С. Бандери живе і діє як велить стародавня мудрість, що остерегає від погуби тих, які безувагу говорять про мир любою ціною з ворогом людської свободи. ОУН під Його керівництвом не тільки не склала політичної зброї в замрячених часах облудного миру, а ще більше її усправила, виточила. Організувавши спротив в Україні, проти імперської системи уніфікації, а у вільному світі переборюючи прояви політичної шатости, дефетизму і зміновіховства серед поодиноких течій на еміграції, і спираючись на підтримку національної спільноти, Організація

протиставляє ворогам української волі національну правду.

Воюючи з українським націоналізмом, через спротив і боротьбу якого Україна випростовує крила, зміцнює в нації почуття національної гордості, московська преса за останні роки багато уваги приділяла Покійному і Організації, яку Він очолював. Еміграція не надала цьому належного значення, не зуміла зробити політичної всеукраїнської синтези, над якою так наполегливо з притаманною Йому творчою енергією працював Покійний. Десь кілька років тому, на одному неплідному засіданні, де так багато і патріотично говорилось, Він, слухаючи, зауважив ніби між іншим: „Та все діло в тому, чи зуміє наша спільнота найти межу між Харковим і Курськом”. Коротко, але дуже промовисто. Якби її, оту межу, пізнали всі, тоді б не треба було бити в розбиті консолідаційні дзвони. Одностайна постава всіх до одвічного ворога нашої Батьківщини найкраще об'єднає нас.

Тепер після трагедії в Мюнхені можна сміло сказати, що разом з посиленою боротьбою в Україні проти українського націоналізму, поведено було наступ і тут на Того, хто очолив українську визвольну боротьбу, ставши її прапороносцем. Цілючи в Провідника невгнутої та нескореної України, Москва мала кілька завдань. Ім'я Бандери стало прапором і символом невгнутої боротьби з завойовниками і окупантами. В усіх закутинах України Його знали і надіялись, що, в пригожий час, стяг Його об'єднає всі чесні і неспокушені москвофільством чи якимсь іншим — фільством національні сили. Це без сумніву добре розуміли в Кремлі і, цілячи в Нього, думали обезголовити рух, щоб поширити малоросійську „шатость”, прищепити пошесть зневіри і зміновіховства.

Не вийшло. Мюнхенська трагедія ще міцніше об'єднала національно чесні сили навколо прапору безкомпромісової боротьби з москвізмом, що прикриваючись світовим комунізмом, накидає московсько-большевицьку тиранію світові, розтліваючи перед тим в холодній війні гордого духа свободи. Організація в скорбі визначила достойного Наступника, утвердивши міцний Провід, який постановив вести визвольну боротьбу, не сходячи з того терни-

Е. М.

3 НОТАТНИКА

Ця несамовита осінь — гнила, гнилосно-тепла, зовсім не „золота” і навіть не жовта, а якось дико і страшно — зелена! Літо — в цій осені — якби заживо розкладається. І пахне від неї не блаженним тлінням природної смерті, а якимись кислотами й тінктурами, якоюсь яскинею альхемика, тасмною лябораторією, де виготовляється яди і отруї...

І так хочеться — наперекір! — згадувати те і тих, що носили в собі вогонь вічної весни і жар вічного літа. Згадуються вояки нашої Армії, воїни і поети Визвольної Війни, творці нашої Історії й Нації, майстри ще нездійсненої Дійсности Державного Майбутнього.

Їх не так мало, як здається нашій змалілій, здрібнілій, здрібничкованій пам'яті. Вони не лише люди шаблі, пера й пензля, але й люди світляної волі, негасимого пломеню серця, всепроникливої ясности розуму, натхненної напруги невичерпальних сил життя.

Коли їх згадуєш, зникає не лише смерть, — навіть саме поняття смерті легко щезає, як марна мара, як останні привиди ночі в передранковій імлі. В світлі їх незабутніх постатей як утікаючі тіні, корчаться і зникають біси і бісики цієї диявольської доби: побічний витвір хворої уяви, молитвою непросвітленого, перетомленого мозку, наджертого сумнівами — нашого малого духу.

В нестерпнім сяєві їх постатей — все демаскується. І оголяється замасковане зло. Бо, остаточно, що ж таке сам диявол, як не Ніщо, що стає чимсь лише наслідком нашого малодуш'я, нашого нездужання, нашої охлялости. Бо ж це Ніщо — лише вічний плягіятор, вічний удавач і містифікатор, нездарний (хоч і нахабний) імітатор речей, які — в дійсності — просто не існують. Бо ж він — Ніщо, отже не спроможний створити нічого. Творчість і переможна радість творчости — для нього відвіку недоступні. І в цій яловості — його прокляття

то того, але вільного шляху, на якому впав революційний стратег, політик і державний муж — Степан Бандера. Змаг триває і диявольські сили не спинять перемоги національної правди над тиранією окупанта України.

Хозе Ортега і Гассет
(José Ortega y Gasset)

БУНТ МАС

(La rebelión de las masas)

I

Навала мас*)

Ред. Хозе Ортега і Гассет (José Ortega y Gasset — сполучення прізвищ батька й матері) народився р. 1883 в родині мадрідського журналіста. Виховувався в єзуїтській гімназії. Університети: Мадрид, Ляйпциг і Берлін. Спеціально студював Гегеля, Ніцше

й призначення. Він бо — дух порожнечі. Він — тільки заперечення Суцього.

Дух пустелі й неплодія — він би хотів всю родючу силу життя, всі багатства виплеканих творчістю людини садів і нив землі — накрити вічним листопадом, згасити гнилою вологою отакої ядовито-зеленої, розкладової осени. І ядучими кислотами її трупного яду — вижертити на лиці землі одну, єдино-неподільну, суцільну лисину пустелі.

... Оповідали, що коли безбожна акція часів т. зв. воєнного комунізму осягала свого апогею, — церкви були пустошені, а священики — нищені. Тоді старий і мудрий православний священик, в хвилині прощання з парафіянами, Служби Божої вже не мігши правити, а проповіді — казати, — вийшов на солею храму і виголосив лише ці два слова:

Христос Воскрес!

І відповідь вірних була:

Воістину!

27. X. 59.

СПРОСТОВАННЯ

В попереднім числі „З нотатника” (ч. 10) трапилась прикра помилка пам'яті: саме у варшавським виданні творів Шевченка (Т. II) вперше перекреслено „традицію” Кулішевого варіанту в „До Основ'яненка” і вперше ж реставровано первісний варіант Т. Шевченка, отже —

Наш завзятий Головатий
Не вмере, не загине —
От де, люде, наша слава,
Слава Україні!

Це зробив Павло Зайцев, редактор текстів того видання. Йому ж належить ґрунтовна текстологічна стаття в тім же томі, спеціально присвячена текстості „До Основ'яненка”.

і неокантіанство. Року 1911 зайняв катедру метафізики в своїй alma mater. Політично скорше націоналіст (мав значний духовий вплив на Фалангу) — Ортега завжди був занадто великою індивідуальністю, щоб вміститися в рямцях організації. Тому в часі громадянської війни опиняється на чужині — Париж, Голландія, Португалія, врешті — Південна Америка. Але р. 1948 повернувся до рідного Мадриду, де й вмер в жовтні 1955 р.

„Бунт мас” (вид. р. 1930) належить до його найважливіших творів, що, будучи плодом еспанського національного духу, мав великий вплив в Європі і світі.

Існує факт, що, на добро чи на зло, важить найбільше в сучасному публічному житті Європи. А саме, в суспільстві — маси взяли повну владу. А що маси, за дефініцією, не повинні та й не здатні керувати своїм власним буттям, а ще менше правити суспільством, то це значить, що Європа терпить, тепер найтяжчу кризу, яка може охопити народи, нації чи культури. Така криза наступала не раз в історії. Її ознаки й наслідки відомі. Так само її назва. Зветься вона — бунт мас.

Щоб зрозуміти цей грізний факт, треба насамперед умовитись, що таким словам як „бунт”, „маси”, „суспільна влада” тощо — невільно надавати суто-політичного значення. Публічне життя не тільки політичне, але рівно ж — і то в першій мірі — інтелектуальне, моральне, господарське, релігійне; воно охоплює всі колективні звичаї, включно з модою і способом розваги.

Може ми найкраще підійдемо до цього історичного явища, якщо пошлемося на зоровий досвід, підкреслюючи таку рису нашого віку, яку можна бачити на власні очі.

Її легко зформулювати, та не заналізувати. Я її зву явищем накопичення, „пересиченням”.

*) В моїй книжці *España invertebrada* (Безхребетна Іспанія), що вийшла 1921 року, в одній статті в *El Sol*, під заголовком „Las masas” (Маси) (1926), і в двох викладах, що я читав в „Asociación de Amigos del Arte” (Спілка Друзів Мистецтва) в Буенос-Айресі (1928), я займався темою, яку я розгортаю в цьому нарисі. Тепер мій намір зібрати досі від мене сказане, щоб таким чином постала органічна доктрина про найважливіший факт нашого часу. (Примітка автора).

Міста повні людей. Доми повні пожитків. Готелі повні гостей. Поїзди повні подорожніх. Каварні повні публіки. Променади повні прохожих. Приймальні славних лікарів повні хворих. Вистави, хіба що вони надто невчасні, повні глядачів. Пляжі повні купальників. Питання, яким раніше ніхто не журився, стає майже постійною проблемою, а саме: де знайти місце?

Оце все. Чи в сучасному житті існує факт простіший, явніший і звичніший? А тепер ми проламаємо тривіальну поверхню цього спостереження, і зі здивуванням побачимо, як звідти б'є несподіваний струмінь, в якому біле світло дня розбивається на ясну гаму кольорів.

Що ж ми бачимо й що нас так дивує? Ми бачимо, що юрба, як така, володіє приміщеннями та знаряддями, що їх витворила цивілізація. Але зараз розсудок нам підказує, що тут не було чому дивуватись. Що ж, хіба це не ідеально? В театрі місця є на те, щоб їх займати; отже, на те, щоб заля була повна. Для того й у поїзді — сидіння, а в готелі — кімнати. Так; нема сумніву. Але річ у тому, що раніше ці заклади чи засоби комунікації не бували повні, а тепер вони кишать від людей, ще й назовні лишаються бажачі ними користуватись. Хоч цей факт логічний і природний, годі переочити, що раніше цього не було, а тепер навпаки; що, отже, відбулася зміна, постала новизна, яка, принаймні на першу мить, виправдує наше здивування.

Дивуватися, подивляти — це початок розуміння. Це розвага й розкіш властиві інтелектуалові. Його професійна ціха — дивитися на світ розплющеними в подиві очима. Все на світі дивне й чудове для широко відкритих зіниць. Дивуватися — це насолода, що не дана футболістові, а натомість веде інтелектуала через світ у безнастаннім охмелінні візіонера. Його властивість — це здивовані очі. Тому античні народи надали Мінерві сову, птах із завжди засліпленими очима.

Накопичення, пересичення, раніше не були звичайним явищем. Чому ж воно звичайне тепер?

Складові частини цих юрб не виринули з небуття. Приблизно стільки ж людей існувало п'ятнадцять років тому. По війні здавалося б, що ця кількість повинна бути менша. Аж тут

ми напотикаємо на першу важливу точку. Одиниці, що утворюють ці юрби, існували раніше, але не як юрба. Розпорошені по світі малими групами, чи самотні, вони, очевидно, жили життям розбіжним, відокремленим і віддаленим. Кожна з них — чи то одиниця, чи мала група — займала своє місце на хуторі, на селі, в містечку, чи в дільниці великого міста.

Тепер, раптом, вони з'являються у вигляді накопичення і наш погляд стрічає юрби. Де завгодно? О, ні; якраз у найліпших місцях, що являються відносно витонченим витвором людської культури, у місцях, що раніше були призначені для вужчих кіл, словом, для меншин.

Юрба раптом стала видима і влаштувалася на краях місцях у суспільстві. Раніше, якщо вона існувала, то лишалася непомітна і займала задній плян суспільної сцени; тепер вона вийшла наперед аж до рампи, і це вона — головний діяч. Вже нема чільних героїв: є тільки хор.

„Юрба” — це поняття кількісне й зорове. Перекладім його, не змінюючи істоти, суспільнознавчою термінологією. Тоді ми одержуємо поняття суспільної маси. Суспільство — це завжди динамічна одиниць двох чинників: меншин і мас. Меншини — це спеціально кваліфіковані одиниці чи групи одиниць. Маса — це сукупність осіб без спеціальної кваліфікації. Ото ж під масами не слід розуміти головним чином „робітничі маси”. Маса — це „рядова людина”. Отак проста кількість — юрба — перетворюється в якісне визначення: це якість — спільна, це суспільна безформність, це людина, що не відрізняється від інших, а являється повторенням загального типу. Що ж ми досягнули цим перетворенням кількості в якість? Дуже просто: за допомогою останньої ми розуміємо генезу першої. Ясно, а навіть самозрозуміло, що нормальне утворення юрби вимагає збіжності бажань, ідей і натури в одиницях, що належать до неї. Нам можуть закинути, що так мається з кожною суспільною групою, хоч за яку добірну вона себе не вважатиме. Рація, але є істотна різниця.

У групах, що своїм характером не є юрбою та масою, фактична збіжність членів полягає в якомусь бажанні, в ідеї чи ідеалі, що самий собою виключає широке розповсюдження.

Щоб утворити хоч яку будь меншину, доконечно, щоб раніше кожний з особливих, відносно особистих причин, відділився від юрби. Отже, їх збіжність у середині свої меншини — другорядна і наступає аж по тому, як кожний відосібнився, тому в великій мірі це збіжність у розбіжності. Є навпаки, коли цей відосіблений характер групи виявляється назовні: наприклад, в англійських групах, що називають себе „нон-конформістами”, себто, угрупованням тих, яких лучить тільки їхня розбіжність з необмеженою юрбою. Ця злука меншости з метою відділитися від більшости є неодмінним фактором в утворенні кожної меншини. Говорячи про малу публіку, що слухала віртуозного музику, Маллярме дотепно каже, що ця публіка своєю нечисленною присутністю підкреслила відсутність широких мас.

В істоті, масу можна дефініювати, як психологічний факт, не чекаючи на те, щоб одиниці з'явилися в накопиченні. В присутності однієї особи ми можемо пізнати, чи вона належить до маси, чи ні. Маса — це кожний, хто сам не дає собі обгрунтованої оцінки — доброї чи злої — а натомість почуває, що він „такий як усі”, і, проте, тим не переймається і навіть задоволений почуватися тотожним з іншими. Уявім собі скромну людину, що спробувала оцінити себе на певних підставах — питаючи себе, чи має такий чи інший хист, чи відзначається в якомусь напрямку — і збагнула, що не має жодної видатної якості. Ця людина буде почуватись обмеженою і простою, необдарованою; але вона не почуватиметься „масою”.

Коли мова про „добірні меншини”, звичайно деякі люди по-шахрайському спотворюють значення цього виразу, наче вони не знають, що добірний чоловік — це не вередун, що вважає себе вищим від інших, а той, хто вимагає від себе більше, як інші, хоч він сам, може, й неспроможний сповнити цих вищих вимог. І немає сумніву, що найрадикальніший поділ, що можна провести в людстві — це поділ на два типи: ті, що від себе багато вимагають і беруть на себе все нові труднощі та обов'язки, і ті, що від себе нічого особливого не вимагають, а що для них жити — це бути щомиті тим, чим вони вже є, без зусилля самовдосконалитись, трісками, що їх несе течія.

Це мені нагадує, що правовірний буддизм складається з двох відмінних релігій: одна — суворіша і важча, друга — лагідніша і тривіальніша: Магаяна — „велика колесниця” чи „великий шлях” — і Гінаяна — „мала колесниця”, „малий шлях”. Рішальним є, чи ми покладемо своє життя на одну колесницю чи на другу, чи підемо шляхом найбільших вимог, чи найменших.

Отже, поділ суспільства на маси та на добірні меншини не є поділом на суспільні класи, а на класи людей, і тому не може покриватися з ієрархізацією на вищі і нижчі класи. Ясно, що серед вищих клас, коли вони справді такими є, скорше можна знайти людей, що вибрали „велику колесницю”, тоді як нижчі класи, звичайно, складаються з одиниць недоякісних. Але, в істоті, в межах кожної суспільної класи є маса і правдива меншина. Як ми далі побачимо, наш час характеризується перевагою маси й плебсу, навіть у групах із традицією добору. Так в інтелектуальнім житті, що самою своєю істотою вимагає і передбачає кваліфікацію, помічається поступовий тріумф псевдоінтелектуалів некваліфікованих, не здатних до кваліфікування і самою своєю психікою дискваліфікованих. Подібно в рештках чоловічої та жіночої „шляхти”. Натомість, нерідко зустрічаємо сьогодні серед робітників, що раніше могли правити за найкращий приклад так званої „маси”, шляхетно здисциплінованої душі.

Ото ж у суспільстві існують процеси, чинності й функції найрозмаїтішого порядку, що саме своєю природою особливі і яких тому, без особливого ж хисту, не можна добре виконувати. Наприклад: певні насолоди мистецького й витонченого характеру, чи пак функції влади і політичного розсуду в публічних питаннях. Раніше ці особливі чинності були в руках кваліфікованих меншин, кваліфікованих принаймні в своїм власнім уявленні. Маса не мала наміру втручатися; вона здавала собі справу, що, якби хотіла втручатись, то рівночасно мусіла б придбати ті особливі хисти і — перестати бути масою. Вона знала свою роль в здоровій суспільній динаміці.

Коли ми тепер повернемося до стверджених напочатку фактів, то вони недвозначно покажуться нам вісниками зміненого наставлення

серед маси. Всі вони вказують на те, що маса рішила висунутися на передній плян суспільного життя, зайняти місце, вживати знаряддя і втішатись насолодами, що досі були призначені для небагатьох. Наприклад: очевидно, що ці місця не були призначені для юрби, бо вони замалі розміром і натовп у них уже не міститься. А це наочно й чітко вказує на новий факт: маса, не переставши бути масою, витіснює меншини.

Ніхто, я гадаю, не шкодуватиме, що сьогодні люди уживають на більшу міру та в більшій кількості як раніше, бо ж тепер вони мають апетит і засоби на це. Лихо в тім, що це рішення мас, — перебрати чинності властиві меншинам, — не виявляється та й не може виявитися в самій лише царині насолод, а є загальною рисою нашого часу.

Ото ж — попереджуючи те, що ми далі побачимо — я вірю, що політичні новини недавніх років означають ніщо інше, як політичне панування мас. Стара демократія була обмежена щедрою дозою лібералізму і ентузіазму до закону. Служивши цим принципам, одиниця зобов'язувалася тримати сувору самодисципліну. Під захистом ліберальних засад і правової норми, меншини могли діяти й жити. Демократія і право, співжиття під законом — це були синоніми. Сьогодні ми свідки тріумфу гіпердемократії, в якій маса діє безпосередньо без закону, за допомогою матеріального тиску, накидаючи свої прагнення й смаки. Мильно тлумачити нову ситуацію, мовляв, маса втомила-ся політикою і передає її виконання спеціальним особам. Якраз навпаки. Так було раніше; то була демократія. Маса припускала, що кінець-кінцем, зі всіма їх вадами й слабостями, меншини політиків розумілися трохи краще на публічних проблемах, ніж вона. Тепер, натовість, маса гадає, що має право накидати і давати законну силу своїм каварняним мудруванням. Я сумніваюся, чи були інші історичні епохи, де юрба правила б так безпосередньо, як у наш час. Тому я говорю про гіпердемократію.

Те саме діється в інших сферах, особливо ж в інтелектуальній. Може я помиляюсь, але коли автор бере в руку перо, щоб написати про тему, яку він глибоко простудіював, він мусить здати собі справу, що рядовий читач, який ніколи цим предметом не займався, коли про-

читає, то не для того, щоб чогось навчитися від нього, а, навпаки, для того, щоб осудити його, якщо автор незгідний з тими дурницями, якими набита голова даного читача. Якби одиниці, що утворюють масу, вважали себе особливо обдарованими, то це була б лиш особиста помилка, а не суспільний переворот. Для сьогоднішнього дня характеристично, що простий ум, знаючи що він простий, осмілюється проголошувати своє право на простацтво та де хоче накидає його. У Північній Америці кажуть: бути відмінним — це бути непристойним. Маса розчавлює під собою все, що відмінне, незвичайне, індивідуальне, кваліфіковане й добірне. Хто не схожий на всіх, хто не думає як усі, ризикує, що його усунуть. Та ясно, що ці „всі” насправді не є всі. „Усі” — це нормально була складна єдність мас і розбіжних спеціалізованих меншин. Тепер усі — це тільки маса.

Ось грізний факт нашого часу, описаний в цілій своїй брутальності.

(Переклад з еспанського оригіналу
В. Бурггардта-Клена)

В 250-ту РІЧНИЦЮ ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА

НТШ, ООЧСУ і ЛВУ видають монографію

О. ОГЛОБЛИНА

Гетьман Іван Мазепа і його доба

В КНИЗІ, НА 360 СТОРІНОК, 10 РОЗДІЛІВ,
НЕДРУКОВАНІ ДОСІ ІЛЮСТРАЦІЇ І
МАПА УКРАЇНИ.

ТВЕРДА ОПРАВА І
ЗАСТАВКИ ДО РОЗДІЛІВ.

Обкладинка і заставки в стилі барокко
роботи мистця М. Бутовича

Вебуна стаття (передмова) англійською мовою

(Одна заставка на 9-ій стор.)

Книга вийде на початку грудня ц. р. Поспі-
шіть замовити книгу — цінний подарунок
на Різдво. Тираж обмежений. Ціна на замов-
лення (до 5-го грудня ц. р.) — 4 долари.

УПРАВИ ВІДДІЛІВ! НЕЗАБАРОМ КІНЕЦЬ БЮ-
ДЖЕТОВОГО РОКУ. ПЕРЕВІРТЕ ВИКОНАННЯ
СВОЇХ ФІНАНСОВИХ ПЛАНІВ І ДО 15 ГРУДНЯ
Ц. Р. ЛІКВІДУЙТЕ ЗАБОРГОВАНІСТЬ
ГОЛОВНИХ УПРАВІ.

Олександр Оглоблин

ГЕТЬМАН МАЗЕПА І ВЕЛИКОСТАРШИНСЬКА ОПОЗИЦІЯ В КІНЦІ XVII СТОЛІТТЯ

(Уривок з V розділу монографії: „Гетьман Іван Мазепа і його доба“)

Процес консолідації старшинської верстви на Україні відбувався в дуже складних умовах міжнародної політики кінця XVII — початку XVIII століття. Зовнішня політика українського уряду, особливо участь України в російсько-турецькій війні, була далеко не популярна в колах вищої української старшини. Опозиція антитурецькій коаліції за часів Мазепи була дуже сильна: вона мала своїх прихильників і серед старшинської верхівки всієї Гетьманщини, де було чимало колишніх дорощенківців, і серед місцевої старшини (переважно південних полків), і серед запорозької старшини. Купецтво Гетьманщини, особливо південної, зацікавлене в нормальних торговельних зносинах з Кримом і Туреччиною, теж не було задоволене цією війною. Можливо, що й частина вищого духовенства України, яке і після 1685 року зберегло деякі зв'язки з Константинопольським патріархом, що перебував під впливом турецького уряду, не співчувало війні з Туреччиною. Є підстави думати, що й сам Мазепа (принаймні до середини 1690-х років), всупереч своїм офіційним виступам і заявам, не був прихильником антитурецької коаліції.

Треба додати також, що невдача обох Кримських походів створила на Україні досить напружений стан. За таких обставин війна з Туреччиною й Кримом ставала дуже непопулярною. На цьому ґрунті поживалюється активність опозиційних старшинських угруповань, а це, в умовах тривалої війни з Туреччиною, неминуче скеровувало діяльність опозиції проти інтересів московського уряду.

Якщо в основних, принципових питаннях внутрішньої політики старшина Лівобережної України була доволі солідарна, то поточна діяльність гетьманського уряду нерідко викликала невдоволення серед старшини, яке намагалася використати в своїх інтересах старшинська опозиція.

Основним питанням внутрішньої політики, яке роз'єднувало інтереси гетьмана Мазепи і старшинської

опозиції і загострювало внутрішню старшинську боротьбу, було питання про владу гетьмана.

Ріст старшинської верхівки, зміцнення її економічних і політичних позицій поставили на порядок денний питання про забезпечення політичних прав старшинської аристократії. Стара традиція, яка визнавала, що „гетьман не самовластен“ (слова Самойловича в 1676 р.), давно вже була відкинута гетьманами, особливо тим же Самойловичем, за що старшинська верхівка при нагоді і постаралася його усунути. Мазепа, який спирався тоді на допомогу московського уряду, продовжував — нехай спочатку повільніше й обережніше — ту саму політику, а це, в міру економічного й політичного зростання старшинської аристократії і поширювало серед неї опозиційні настрої.

Коломацький переворот 1687 р. не припинив міжстаршинської боротьби. Відтоді найактивнішими ворогами Мазепи стають численні родичі й прибічники Самойловичів. Усунуті від влади, вони все таки зберегли ряд дуже важливих позицій і не відмовлялися від помсти й дальшої боротьби за владу.

Правда, екс-гетьман і син його (останній) Яків незабаром зійшли зі світу і тим дали спокій Мазепі, що дуже побоювався їх зв'язків як на Україні, так особливо в Москві, надто ж в умовах боротьби боярських угруповань в Росії. Однак, був ще племінник гетьмана Михайло Самойлович, колишній гадяцький полковник і московський стольник, людина дуже енергійна і властолюбна, великий і давній ворог Мазепи, з численними родичами й свояками (зокрема тестем його був Максим Ілляшенко колишній лубенський полковник); були Полуботки — Леонтій, колишній переяславський полковник, і син його Павло, одружений з сестрою Михайла Самойловича; були Сулими (старший син Самойловича — Семен, полковник стародубівський, був одружений з дочкою Федора Сулими); був князь Юрій Святополк-Четвертинський (що року

1690 одружився з дочкою гетьмана Самойловича), московський стольник, племінник київського митрополита Гедеона, якого Мазепа дуже не любив і смерть якого (Гедеон помер в 1690 р.) дуже порадувала його. З удовою Якова Самойловича був одружений стародубівський полковник М. Миклашевський (заарештований під час Коломацького перевороту 1687 р.), з дочкою Семена Самойловича — генеральний осавул Антін Гамалія, а з дочкою Григорія Самойловича — компанійський полковник Юрій Кожуховський. Були на Україні й інші родичі, свояки й друзі Самойловичів. Самойловичі були зв'язані також із смоленською шляхтою (через Швейковських і Корсаків) і, можливо, з слобожанською старшиною. Велике значення мали зв'язки Самойловичів з московським боярством, зокрема з Шереметєвими (брат покійного боярина Ф. П. Шереметєва, зятя гетьмана Самойловича, — відомий полководець, боярин Б. П. Шереметєв протягом багатьох років командував московським військом на Україні).

Ці широкі й впливові зв'язки Самойловичів дуже турбували Мазепу, який добре розумів, що в певних обставинах Самойловичі можуть порахуватися з ним за переворот 1687 р. Становище Мазепи, особливо в перші роки гетьманування, було тим складніше, що він не міг довіряти своїм коломацьким спільникам, навіть найближчому з них — генеральному писареві Кочубею.

Ні щедре роздавання маєтків, ні підвищення в урядках не могли усунути тих суперечностей, які незабаром виявилися між Мазепою і його коломацькими „друзями“. Мазепа, очевидно, боявся їх, особливо коли між ними виникли певні розходження в конкретних політичних питаннях, зокрема в питаннях зовнішньої політики. Колишні дорошенківці, що становили основне ядро учасників змови 1687 року, — генеральний суддя М. Вуяхевич, лубенський полковник Г. Гамалія, чернігівський полковник Я. Лизогуб, а особливо генеральний писар В. Кочубей, — навряд чи могли прихильно ставитися до участі України в а н т и т у р е ц ь к і й коаліції і, незалежно від того, як сам Мазепа особисто ставився до цього питання, неминуче мусіли стати в опозицію політиці гетьманського (і царського) уряду.

Нарешті, незабаром серед незадоволених Мазепою опинилися й інші спільники його в коломацькому перевороті — генеральний обозний В. Борковський, переяславський полковний Р. Дмитрашко-Райча (приятель Михайла Самойловича), київський полковник К. Солонина і ніженський полковник С. Забіла; до них приєднується ще миргородський полковник Данило Апостол. За ними були їхні численні родичі — отже, мало не вся старшинська верхівка Гетьманщини.

А втім, гетьман Мазепа не розгубився. Спираючись на підтримку царського уряду, спритно використовуючи тертя і гризню серед опозиційного табору, додержуючи принципу *divide et impera*, Мазепа робив усе, щоб зміцнити своє становище і поодинокі розбити окремі опозиційні угруповання. Один по одному сходили, тимчасово або назавжди, з політичного кону люди,

яких Мазепа вважав небезпечними для себе. Натомість гетьман створював нові кадри старшинської аристократії, на перші місця висувуючи своїх родичів (ніженський полковник Іван Обидовський, київський полковник Константин Мокієвський, Андрій Войнаровський), свояків (лубенський полковник Дмитро Зеленський, гадяцький полковник Степан Трощинський, прилуцький полковник Дмитро Горленко), або просто відданих йому людей (полтавський полковник Павло Герцик, переяславський полковник Іван Мирович, генеральний писар Пилип Орлик). Це допомогло йому подолати ряд виступів старшинської опозиції і до самого кінця гетьманування зберегти в своїх руках всю повноту гетьманської влади й необмежене керування українською політикою.

Діяльність старшинської опозиції дуже мало відома; збереглися, природно, лише фрагменти, окремі, нерідко дуже неясні натяки документів. Однак, факти репресій гетьманського (або царського) уряду і такі гучні справи, як повстання Петрика (1691—1696 рр.) чи виступ Кочубея та Іскри в 1708 р., свідчать про те, що до останнього року гетьманування Мазепи то вицухала, то знов розгорялася, але ніколи не припинялася серед вищої старшини боротьба за владу.

На кого спиралася старшинська опозиція? Цілком зрозуміло, що вона не могла сподіватися підтримки збоку народних мас. Опозиція вважала, що „не так страшні нам невірні татари, як свої нехристи, які страху Божого не мають і начальства не слухають“ (слова наказного гетьмана М. Вуяхевича р. 1689), і цілком послідовно будувала всі свої політичні розрахунки на різних зовнішньо-політичних комбінаціях. Відповідно до обставин часу, старшинська опозиція шукала собі підтримки то в Бахчисараї, то в Москві, то навіть у Варшаві, а нерідко одночасно в усіх сусідніх державах, але особливі надії покладала (до Константинопольського миру 1700 р.) на Крим (і Туреччину), а потім (під час Північної війни) — на Московщину (а частково Польщу), то знову на Крим. Тим то питання зовнішньої політики в діяльності старшинської опозиції займали центральне місце.

Боротьба старшинської опозиції проти гетьмана Мазепи почалася незабаром після 1687 р. Перший одвертий виступ опозиційних елементів стався в 1688 р. Опозиція провадила зносини з Кримом, одночасно інтригуючи проти Мазепи в Москві, а також агітувала проти нього на Україні. На початку 1688 р. Мазепа довідався про те, що Леонтій Полуботок „в нѣкоторыи з ханом (кримським — О. О.) вступал совѣты“, а Д. Апостол „лишет к запорожцам без вѣдома его гетманского противные на возмущение народа малороссійскому писма“. Повідомляючи про це московський уряд, Мазепа обвинувачував також лубенського полковника Г. Гамалію в різних службових злочинах, а генерального осавула Войцу Сербина й переяславського полковника Дмитрашка-Райчу „во многой штатости“.

Тоді ж був позбавлений уряду і заарештований у Батурині київський полковник Григорій Коровка-Вольський, якого обвинувачували в таємних зносинах з

польською шляхтою на Правобережній Україні, а також „во многих обидах” полчанам.

Царський уряд наказав Л. Полуботка і Войцу Сербина „отослать за караулом в С'ївск” і „от уряду их отставить”; наказано було також позбавити урядів і взяти „под караул” Апостола і Гамалію. Посланий до Москви Дмитрашко-Райча був одісланий назад і так само, як і Полуботок, відданий до Військового суду. Дальше слідство виявило причетність до справи М. Самойловича.

Однак, на цей раз справа закінчилася для опозиції щасливо, і стосунки між нею і Мазепою були незабаром налагоджені. Очевидно, московський уряд, напередодні нового наступу проти Криму (питання про це було вирішено в 1688 р., не хотів загострювати становище на Україні. Тому, віддаючи Л. Полуботка до Військового суду, московський уряд застеріг Мазепу, щоб той „без указу в. г. и без розыску ничего над ним (Полуботком — О. О.) не чинил. Полуботок і Дмитрашко-Райча, хоч і втратили уряди, але залишилися на волі, Апостол в тому ж році був відновлений на полковництві, Самойлович зберіг звання стольника, але тимчасово був залишений у Москві.

Проте, старшинська опозиція не відмовилася від дальшої боротьби і тільки вичікувала слушного моменту для нового виступу проти Мазепи. Ждати довелося недовго. Невдача нового Кримського походу 1689 р., а головне московський дворський переворот 1689 р. позбавили діяльність опозиції, яка намагалася скинути Мазепу з гетьманства. Мазепа якраз був тоді у Москві. І на Україні, і в Москві були певні, що він поділить долю свого приятеля — князя В. Голіцина. М. Самойлович уже сподівався, що йому вдасться „гетману сняти с плеч голову” і самому зайняти його місце. Про ці наміри Самойловича знали також П. Полуботок і Д. Апостол. Однак, Мазепа дав собі раду і в цій дуже небезпечній для нього ситуації.

Опозиція й тепер не припинила своєї діяльності. В 1689—1690 рр. М. Самойлович зі своїми однодумцями посилив боротьбу проти Гетьмана. Особливо небезпечна для Мазепи була інтрига, зв'язана з ім'ям ченця Соломона (світське ім'я Семен) Гродського (чи Троцького), посланого опозицією до Польщі з підробленими листами від Мазепи на ім'я короля Яна Собеського і великого коронного гетьмана Станислава Яблоновського, в яких Мазепа нібито пропонував піддати Україну Польщі. Однак, польський уряд в умовах війни з Туреччиною боявся вступати в цю провокацію, суть і цілі якої він, звичайно, добре розумів. Гродський був виданий російському урядові і на торгурах признався, що був інспірований М. Самойловичем.

Хоч і на цей раз переміг Мазепа, проте відносини між старшинською опозицією і Гетьманом настільки загострилися, що в 1691 р. московському посланцеві Івану Циклеру було указано „сказать генеральной старшинѣ и полковникам, чтоб они гетмана почитали”. Однак, російський уряд, не цілком довіряючи Мазепі, секретно доручив генеральному писареві Кочубею доглядати за Гетьманом.

Це, звичайно, не могло не позбавити активності опозиції, яка, після кількох невдалих спроб скомпромітувати Мазепу в очах Москви, вирішила організувати ширший виступ проти Гетьмана. Для цього вона створила блок опозиційних угруповань, в якому найактивнішу роль, безперечно, грала так звана полтавська старшинська опозиція. Цей блок очолював один з керівників останньої — генеральний писар В. Кочубей, кандидат старшинської опозиції на гетьманство.

Полтавська опозиція в 90-х роках XVII ст.

Якщо діяльність великостаршинських угруповань загрожувала насамперед самому Мазепі, то незрівняно ширше, а тому й небезпечніше для політики Мазепи значення мали опозиційні настрої на півдні Гетьманщини й на Запоріжжі, тим більше, що незадоволені елементи завжди могли увійти в контакт з великостаршинською опозицією. Ці опозиційні настрої викликані були як зовнішньою, так і внутрішньою політикою гетьманського уряду в 90-х роках XVII ст.

Основне значення в цих суперечках мали, безперечно, зовнішньополітичні події того часу, а саме війна з Туреччиною і Кримом.

Саме на південні полки Гетьманщини лягав головний тягар цієї війни. Переходи величезного українсько-московського війська, надмірні податки й побори для постачання його, відрив великої кількості населення від господарства, зрозумілий в умовах воєнного часу відхід посполитих у козаки, нарешті, невпинні татарські напади — усе це руйнувало південне Лівобережжя і створювало масову базу для активного невдоволення місцевого населення політикою Мазепи. Невдача Кримських походів 1687 і 1689 рр. ще більш загострила становище на півдні Гетьманщини.

Війна з Туреччиною і Кримом особливо відбилася на торговельно-промислових інтересах південно-лівобережної, переважно полтавської, старшини (і купецтва), а також запорозької старшини. Як відомо, південні полки Гетьманщини й Запоріжжя, крім найтісніших торговельних стосунків між собою, провадили значну торгівлю з Кримом і турецькими „городками” на долішньому Дніпрі, при чому масштаб цих операцій далеко виходив за межі самого Криму. Українські купці возили до Криму хутра, сукна і т. ін. З свого боку, Запоріжжя торгувало з Гетьманщиною рибою і сіллю, а діставало звідти борошно, горілку, залізо, сукно, смолу, рибальські сітки і т. п.

Мазепа оповідав у 1690 р. московському посланцеві дяку Постнікову, що в мирний час „народ Кримський... велми користовал, имѣючи... всякое отсея з их, великих государей, богохранимое державы в продаж потребных им вещей и живностей доволство; чим не точію сами они, кримци, вспомагалися, але и заморские краи имѣли пожиток”.

Війна послабила ці торговельні стосунки, але не припинила їх зовсім. Особливо це стосується Запоріжжя, яке провадило щодо Криму свою окрему політику. Кошовий отаман Іван Гусак, виправдуючи перед московським урядом укладення перемир'я з Кримом, писав,

що запорожці зробили це „для той причини, бо барзо нуждны, нендзны, бѣдны и в убозствѣ погружены”. Запорозькі „торговье люде” були в Криму і в 1691 р.

У 1692 р. Гусак писав Мазепі, що „оны, запорожци, миру своего с бесурманами розривати не хочут, найбардзѣй для того, же многіе межи ними обрѣтаются таковыи товаришы, которіи одно господарным промыслом, а другое торговыми гандлями бавятся, а в военных боях не смакуют”.

Складніше було становище південних полків Гетьманщини, які, звичайно, більше залежали від гетьманського й царського урядів. Однак, не зважаючи на всі обмеження і навіть заборони, торгівля південного Лівобережжя з Кримом і Туреччиною через Запоріжжя не переривалася. У 1691 р. „многіе Малороссійских городов купцы в Сѣчѣ стоят и хотят итти в городки” (турецькі).

Гетьманський уряд починає чинити перешкоди торговельним зносинам Гетьманщини з Запоріжжям. Коли запорожці просили Гетьмана, щоб він не перешкоджав „людом торговым залускатися для покупки соляной и рыбной” до Запоріжжя, Мазепа заперечував, що „торговым людем ватажны” було боронено, таковою волною дороги”. Проте, немає жадного сумніву, що в руках гетьманського уряду це було досить сильною зброєю проти Запоріжжя.

А втім, торговельні стосунки Гетьманщини з Кримом продовжувалися і пізніше. У 1693 р. в Бахчисараї були „с купецкими вѣщами” полтавські купці Степан Козельський „з иншими чюмаками”, Захар Старицький (син полтавського протопопа) та „люди купецкіе” з Кобиляк та інших міст південної Гетьманщини. Отже, хоч в 1695 р. в Полтавському полку наказано було, „дабы оттуда никто в Крым с ружьодными товарами ѣхать не дерзал”, навряд чи і цей наказ був виконаний.

Політика гетьманського уряду в цьому питанні, звичайно, не була послідовною і рішучою. У торговельних стосунках з Півднем було заінтересоване купецтво всієї Гетьманщини, отже, всякі затримки в цій торгівлі давалися взнаки всьому українському купецтву. Наприклад, київські купці, щоб проїхати до Туреччини, змушені були їздити через Польщу й Угорщину.

Нарешті, у цьому заінтересована була і вища старшина Гетьманщини, торговельні інтереси якої нерідко зв'язані були саме з південною торговлею Гетьманщини. Не можна не згадати також, що в південних полках Гетьманщини старшина й купецтво були дуже тісно зв'язані й споріднені між собою.

Про все це добре знали в Західній Європі, де вважали можливим (в 1690 р.), що московський уряд дозволить українським купцям вільно торгувати з Кримом.

Отже, зважаючи на всі ці інтереси, український уряд не міг зайняти виразної й рішучої позиції щодо торгівлі з Кримом і Туреччиною. Доводилося також числитися з нагадування московського уряду про повне припинення торговельних зносин з ворожими краї-

нами. А головне — стан війни дуже несприятливо відбивався на торгівлі.

Війна з Туреччиною і Кримом пошкодила і промисловим інтересам старшин та козацтва південного Лівобережжя і Запоріжжя. Полтавські козаки звичайно ходили „за промыслом соляним” на Запоріжжя і на низ Дніпра. Війна не припинила зовсім цієї промыслової діяльності (маємо згадки про те, що полтавці, наприклад, в 1690 році ходили по сіль у Запоріжжя і Гази-Керман, але відбилася на ній дуже негативно).

Татарські напади були небезпечні також для салітряних заводів, які належали здебільшого старшині й великим купцям (зокрема Полтавського полку). У 1690 р. полтавський полковник Жученко повідомляв Гетьмана про те, що татари, „припавши к могилам робленим салѣтру под городком Нефороцею будучим купою немалою оныж через сей день уснловуют добувати, хотячи загорнути в полон свой агарянской майданников”. Відбивати цей напад довелося збройною силою (з артилерією).

Для невдоволення полтавської старшини і купецтва були поважні підстави не тільки в галузі зовнішньої політики гетьманського уряду. Становище Полтавського полку було відмінне від становища північних полків. У місцевому господарстві тут ще переважали різні промисли (мисливство, рибальство, бджільництво), торгівля й почасти промыслове скотарство. Отже, проблема робочих рук на півдні Гетьманщини не стояла ще так гостро, як у полках північних. Тим то ми і спостерігаємо тут цілком відмінне ставлення до одного з болочих питань того часу — рееміграції вихідців з Правобережжя України. Тим часом як старшина північних і центральних полків рішуче боролася проти переселень на правий берег Дніпра, полтавська старшина й купецтво скаржилися на „утиски” збоку переселенців з Правобережжя. У 1690 р. полтавці писали Мазепі: „Когда з того боку Днѣпра многіе народы не жите сюда удался, тогда многіе нам в тых наших кгрунтах и землях вчинилися обиды, а особливо на власных полях наших осѣли слободки, Коломаком и Хмеліювом прозиваеміе... Еще паче первого теперь тіе слобожане ближе под Полтаву подбираючися, предковье и отчизные наши кгрунта, пасѣки и хуторы почали под себе подгортати и пустошити, же нам до своего доброго з великого жалію нельзя и пріѣхати... нибы в безпанской и в безправной землѣ”. Просячи у Гетьмана допомоги, полтавська старшина й патриціят загрожували, що „если ваша вельможность о том не вложитесь и не защитите нас, то вже и не знаем, що чинити, хйба тилко, покинувши сіи отисльи жилища наши з великого и неутолимого жалю шукати собѣ в чужих кутах мешканя”.

Навря чи добрі полтавці серйозно думали покинути свою Полтаву, „предковьи и отчизны” свої. Звичайно не надавав значення цій погрозі і гетьманський уряд, який не міг в інтересах лише полтавської старшини відмовитися від тієї політики щодо переселенців з Правобережжя, яка відповідала інтересам цілої Лівобережної України, особливо у найвпливовіших у полі-

Е. Маланюк

ТЮТЮННИК І СІНКЛЕР

(Уривок зі Спогадів — передрук заборонений)

Передріздвяні дні в Києві Р. Б. 1918.

Офіційно-українські урядово-військові чинники все ще тріумфували „перемогу повстання”. Уряд РСФСР прислав заспокоюючі ноти: Москва зовсім не є в стані війни з Украї-

тиці українського уряду центральних і північних полках. Однак, і полтавська старшина мусіла обстоювати свої вимоги, а це неминуче викликало в неї вороже ставлення до уряду, і то не лише в цьому питанні.

На цьому ґрунті зростала опозиція старшини і близьких до неї кіл купецтва. Основними вимогами цієї опозиції були: відмовлення України від участі в анти-турецькій коаліції й усунення конкуренції переселенців з Правобережжя шляхом примусового повернення їх назад.

Легко помітити, що в цих вимогах полтавці відбивали і інтереси Запоріжжя, яке до цього додавало ще ширші політичні вимоги, а саме стару вимогу запорозького неутралітету між Московщиною (і Україною) і Туреччиною (і Кримом), що в тогочасних умовах, під впливом турецько-кримської політики, неминуче приводило Запоріжжя до конфлікту з московською державою. Немає жадного сумніву, що деякі вимоги полтавської опозиції збігалися з інтересами відповідних кіл Правобережної Наддніпрянщини (насамперед старшини та монастирів).

На чолі полтавської опозиції стояло кілька найвпливовіших старшинських фамілій Полтавщини — насамперед Жученки й Іскри. Найбільш активним з керівників цієї опозиції був старий полтавський полковник Федір Жученко, який протягом кількох десятиріч років (хоч і з перервами) керував Полтавським полком і нажив тут собі чималі маєтки. Правою рукою у нього був зять його, представник однієї з найвизначніших старшинських фамілій Гетьманщини — Іван Іскра, син кандилата в гетьмани (в 1658 році) Івана Іскри і внук гетьмана Я. Острянина. За ними йшли їх численні родичі, свояки і прихильники серед старшини, купецтва й духовенства.

Значення цієї опозиції підсилювалося ще дуже впливовими зв'язками полтавської старшини серед вищої старшини, навіть серед уряду Гетьманщини. Аджеж цю опозицію у відповідальний момент її широкого політичного виступу очолив другий зять Жученка — генеральний писар Василь Кочубей, найактивніший учасник перевороту 1687 р., дуже близький тоді до гетьмана Мазепи і зв'язаний як з старшинською аристократією цілої Гетьманщини, так і з деякими боярськими колами у Москві. Саме Кочубей очолив бльок опозиційних угруповань Гетьманщини й Запоріжжя, який в 1691—1692 рр. організував повстання Петрика.

ною, ті (військові!) акції, що йдуть на кордоні, — це є внутрішня справа України, бо то формації чисто-українські (Богунська і Таращанська дивізії) і т. п.

Правда, розвідчий відділ Ген. Штабу, дістаючи сов. пресу, читав напр. в „Ізвестіях” статтю, підписану Християном Раковським, де чорне на білім стояло, що „ми (?) не оддамо свого первородства на Україні навіть за ціну торговельних договорів про пшеницю і цукор”. Та й обивательський Київ, який мав не аби-яку інтуїцію, вже підраховував, коли приблизно вмаршрутують до Золотоверхого большевики...

Але, як мудро кажуть німці, — „der Wunsch ist Vater des Gedankes”. Для наївних державних мужів, та ще й в атмосфері недалекого вже Трудового Конгресу, ноти Чічеріна були приводом заспокоєння та збирання оплесків на різних парадах і спектаклях, яких, на жаль, не бракувало. Запрошення на ці імпрези купчилися на письмовім столі Василя Тютюнника кучугурами і я мусів щоденно кидати до коша ту бібулу фунтами. Не бракувало й телефонів, де навіть погрожувано, що „без Отамана не сядемо за стіл” і т. д. На щастя „революційний порив” посадив на чоло Генерального Штабу отамана (генерала) О. Осецького, постать, що якби самою Долею була призначена для фігурувань на спектаклях. Отже, в Ген. Штабі цього опереткового Наполеона сливе ніколи не було. Залишалось лише двоє його помічників: генштабу ген.-хор. Бронський — по частині інтендантсько-інспекційній (т. зв. II Генерал-Квартирмейстерство) і підполковник (тоді вже отаман, себто генерал) Василь Тютюнник — по частині оперативній (т. зв. I Генерал-Квартирмейстерство). Та горе було в тім, що ані Бронський, ані Тютюнник сливе зовсім не мали апарату — вищий особовий склад обох Ген.-Квартирмейстерств повтікав (зрештою, II Ген.-Кварт-во складалося було на 75-85% з російської агентури — справжньої або фактичної).

В I Ген.-Кварт-ві залишився симпатичний генштабу ген.-хор. Рябінін, був. доцент Ніколаєвської Академії Генер. Штабу, справді —

таки типовий доцент та ще й виразний російський інтелігент, та ще й надодаток — ліберал і либонь „народнік”. Від нього просто аж тхнуло героями творів Чехова.

В. Тютюнник — двоївся і троївся по всіх відділах Ген. Штабу. Більшу частину дня „висів на дротах” телеграфу (друкового) в розмовах з прикордонними і лівобережними начальниками. Розуміється, і совєтська агентура, і київська малоросія — не спали. Навпаки, вони саме в цей час розвинули несамоовиту енергію. Напр. одного дня в Генштабі раптом „попустилися дроти” і апарати стали. Отже, прийшлося удатися через місто до телеграфічної станції Залізничної Централі (залізничники були „наші”), яка містилася за Театром Опери. Пригадую, що, проходячи повз Оперу вночі, ми побачили величезний паркінг урядових авт, а з-за стін Театру лунали музика і оплески. Тютюнник криво посміхнувся і сказав: „Все ще святкують”. Всі авта, навіть Генер. Штабу (!) були в розгоні і фактичний шеф цієї найважливішої і найістотнішої в державі інституції мусів вночі іти пішки на невідкладні оперативні телеграфні розмови... з фактичним фронтом вже цілком розгорненої війни, як фактичний керівник Збройними Силами Держави. Держави, що була, властиво, польовим наметом серед поля бою, де вже наочно групувався і скупчувався ворог — на „фронтах” кордонів, на „тилах” і — в самій середині — в Києві.

Ми розійшлися по кількох телеграфних розмовах з Ніжином, Полтавою, Січеславом (Катеринославом) досить пізно. А на ранок — завжди пунктуальний мій начальник — не з’явився: він лише протелефонував, що почуває себе зле.

З Ніжина прибув повітовий староста: місто вже зайняте ворогом. З Січеслава доносять про спроби форсування Дніпра. Операції ворога набирають виразности недвозначної. А в апараті Генштабу, властиво, тиша внутрішньої пустки. В І Генерал-Квартирмайстерстві, за столом з розстеленою малою сидить вже згаданий ген. Рябінін, дивиться своїми мрійно-блакитними очима перед собою і — щось думає. Тоді, змібілізувавши в собі поручницьку відвагу, перестрибую через гірархічну перешкоду і, ставши відповідно статутіві, рапортую: „Пане Отамане (тоді генерали звалися

отаманами)! Дозвольте доповісти: Отаман Тютюнник хворий, але дії ідуть і, мені здається, що тими діями треба керувати в заступництві його”.

Аж піт мене вдарив з зухвальства. Але у відповідь, крізь постать Генерального Штабу генерала і доцента Восної Академії, просяв типовий російський інтелігент і з легким народницьким патосом лагідно прозвучало:

— Що ж, голубчику, подіємо? І військо, і стратегія тепер безсилі. Ось зібрався Трудовий Конгрес — на нього вся надія: там Народ сам скаже своє велике Слово. А що ж ми? Ми мусимо лише слухати.

Я був приголомшений такого роду мовою з уст людини в мундурі, бо вперше в житті почув таку сентенцію від старшини та ще й генерала. Але відчув також, що відповідати, аргументувати чи навіть обзиватися тільки — річ даремна. Пробурмотівши щось якби „слухаю”, чим скорше натягнув шинелю, стрілою перерізав Банкову вулицю і кулею скотився вниз до „Континенталу”, де мав кімнату Тютюнник.

Він — лежав у ліжку майже сірий на обличчі (це обличчя пригадалося мені рік пізніше в Рівенському шпиталі, коли я востаннє бачив Начальника за кілька годин до його смерті). Говорити йому було тяжко. Він лише згадав, що від т. зв. повстання проти Гетьмана (отже понад місяць часу!) він майже одної ночі не переспав, отже — дуже вичерпаний. Але я був настільки дисципліновано-немилосердний, що розповів про сентенцію Рябініна, хоч старався їй надати гумористичного оформлення. Та почувши про надії на Трудовий Конгрес і на „слово народа”, Тютюнник, перемагаючись, майже тоном звичайного наказу сказав: „Там в кутку хтось мені приніс коньяк, налляйте чверть шклянки”. Я знав, що Начальник алькоголю не вживав, але не здивувався. Він випив, тяжко обперся об моє плече і встав. Я викликав авто, поміг одягнути френч і натягнути шинелю. За кілька хвилин ми були в Ген. Штабі.

Ген. Штаб тхнув пустокою по-старому. Лише в кутку порожнього кабінету сумно бовванів самотній, нешкідливий, але й безужиточний Рябінін.

Тютюнник закликав ген. Бронського і, коли

цей увійшов (він мав дивно циганське обличчя, яке осмалене, з довгими висячими вусами і борідкою клином — приблизно через місяць він умер у Винниці), між ними відбувся такий діалог:

— Немає ким працювати. Наші генштабісти розбіглися. Може ви кого зустрічаєте? Порекомендуйте мені доброго оператора, але з досвідом.

— Де ж їх зустрінеш? Ви ж самі знаєте їх ситуацію. Все переодягнулося і або втікло, або поховалося.

— Розумію. Але може хоч когось бачили?

— Бачив і то випадково, на Хрещатику, але, смішно сказати, — генерала Сінклера.

Ген. Володимир Сінклер, ген. штабу генерал-майор Світової війни, мирного часу — старший ад'ютант Петербурзької Військової Округи (під вел. князем Ніколаєм Ніколаєвичем), за Гетьмана — генеральний хорунжий і І Генерал-квартирмейстер нашого Ген. Штабу, отже бувший ближчий (-через Е. Мішковського) зверхник Тютюнника. Але заклопотаність Бронського пояснювалась ще й тим фактом, що в часі повстання — саме Сінклер керував операціями проти військ Директорії, а, що найгірше, підписував звідомлення для преси своїм ім'ям. Отже така кандидатура відпадала б з місця.

Але Тютюнник напружено думає і — по короткій мовчанці, якби продовжуючи мислити вслух: „Сінклер... Сінклер... Все одно: я не маю виходу. Мені потрібен хоч який оператор. Кличте Сінклера!”

Бронський явно настрашений:

— Пане Отамане! Це ж... Це ж парадокс... Вибачте, абсурд: Сінклер тут, у нас, в нашому Ген. Штабі, де навіть його ім'я не можна голосно назвати? А, потім, хто ж згодиться на його? Ані Осецький, ані Головний Отаман, ані жаден з свідомих українців. Ви себе такою аферою лише скомпромітуєте!

А зрештою, де я Вам того Сінклера знайду? Я й адреси його не маю...

Тютюнник несподівано усміхнувся.

— Ну, щодо адреси, то я вас, „моментів”*), добре знаю. Ви ж, генштабісти, як жиди. І ад-

ресу знайдете. Я не маю іншого виходу. А то є один з найвидатніших старшин російського Ген. Штабу. Немає ані хвилини зайвої: знайдіть і покличете!

Це було сказане так „по-тютюнниківськи”, що Бронський „повернувся кругом” з елеганцією майже підпоручника і вийшов.

... Наступного ранку блідий і перестрашений, в чорнім цивільнім убранні, з'явився в супроводі Бронського Сінклер. Він навіть спробував вимовити статутарну форму рапорту, але Тютюнник перервав, простягаючи руку, і майже „відрапортував”:

— Ви підписували комунікати — тут, я підписував — там. Але моя Батьківщина не мала змоги підготувати військових фахівців. Знаю вас, як доброго старшину і вірю вам, як людині. Я не маю багато часу ні на розмови, ні на реченці. Я можу дати вам, на жаль, лише 24 години. І якщо ви завтра рано дасте мені слово честі, що Ви вірно працюватимете для моєї Батьківщини, то — прошу, ось вам стіл, мапа і олівці. Коли ж ні, то... ну ви самі знаєте, що тоді маєте зникнути так само, як оце з'явилися.

Сінклер, блідіший ще більше, вклонивсь якось по-цивільному і — без жадного слова — вийшов.

... А на другий день, десь коло 9-ої год. ранку він увійшов і, ставши перед Тютюнником „струнко”, з вояцькою простотою доповів:

— Я даю вам честное — він поправився, і твердо, по-українськи вимовив — слово честі.

Тютюнник так само просто відповів:

— Спасибі!

І вони разом підійшли до великої стінної стратегічної мапи України.

... Таким чином Штаб Армії (в якій зараз же перетворився бувший Генеральний Штаб) одержав першорядного майстра, що майже з нічого zorganizував був оперативний апарат Армії. І той апарат, мимо скісних поглядів і заплечного сичання („царський генерал”, „гетьманський фахівець” і „москаль”) під адресою його керівника і, розуміється, самого Тютюнника в першу чергу, — запрацював як годинник.

Усе „одіум” і всю відповідальність за Сінклера Тютюнник взяв на свої плечі. Пам'ятаю — довший час — невдоволене обличчя Петлю-

*) Згідлива кличка старшин генштабу в б. російській армії, які там творили замкнуту касту (аналогічно — до б. германської армії).

ри, який „ледве помічав” Сінклера під час чергових генеральних доповідей у Штабі, але й Петлюра за якийсь місяць набрався пошани і довір'я. Та й національний авторитет Василя Тютюнника, помімо симпатій і антипатій, стояв в цілій Армії (та й уряді) на такій незрушній височині, що підкопати його не було способу: можна було лише повільно „підкопувати”, що й було виконано при допомозі партійної черні протягом довгих наступних місяців.

Справді, призначення Сінклера носило занадто вже революційний характер, понадто в вайлуватій опінії земляків, завжди спізнених і формалістичних. Але мушу признатися з соромом, що й для мене, тоді звичайного політично-наївного поручника, присутність Сінклера в Штабі видавалося дивною і либонь не зовсім нормальною, чомусь в більшій мірі, аніж присутність генерала Сергія Дельвіга (на той час інспектора артилерії), до якого Петлюра одразу ж відчув симпатію, нерідко голосно підкреслювану (Петлюра при тім цитував вірші Пушкіна, звернені до предка Дельвіга).

Та видно було, що Тютюнник знав, що робить.

Сухуватий, невисокого росту, типу скорше кіннотчика, маломовний, хоч завжди привітний, генерал Сінклер зразково точно виконував свої складні і нелегкі обов'язки І генерал-квартирмейстера — незадовго — Начальника Штабу Армії. Виконував до кінця. А, коли той кінець прийшов (в грудні року 1919), генерал опинився в Польщі. В кампанії року 1920-го він уже чинної служби не виконував (здається, був при Військовім Міністерстві).

Але знаю напевне, що, коли з кінцем року 1920-го наша Армія була в Польщі інтернована, генерал одразу ж дістав дуже поважні пропозиції від польських військових кол. Справа йшла про високе становище в Міністерстві Військових Справ. І от що мені пізніш, у Варшаві, оповідали добре поінформовані люди: на всі польські пропозиції генерал Сінклер мав одну відповідь:

— Бачте, я нічого не мав би проти того, але ж я дав покійному Тютюнникові слово честі. Ні, не можу.

І генерал Сінклер дістав скромну посаду кондуктора шахтової залізнички в Сосновіцах

НА СМЕРТЬ С. БАНДЕРИ

В жалобі і смутку земля восени:
Нестало великого сина.
Йдемо до його дорогої труни —
Востаннє схилити коліна.

Але прапори, що квітчають його,
Шумлять, як розбурхані води:
— Ніколи не можна забити того,
Хто прапором став для народу!

З-над Чорного моря, Карпат і Дніпра,
І з древнього Дону рівнини
Під прапор безсмертя йде брат і сестра —
Безсмертний народ України.

І клятва мільйонів гримить до небес
Мазені, Петлюрі, Бандері:
— Ваш дух у мільйонах навки воскрес,
Ваш дух перед нами, як сяючий хрест,
Як символ нової — державної ери!

17. X. 1959 р.

Леонід Полтава

XXX
на Шлезьку. І там, в Сосновіцах, його й досягла р. 1944 „доблесная Красная”. . . . І про дальшу долю генерала можна легко домислитися. Він, здається, був замордований одразу. . .

Так, Тютюнник, приймаючи на службу Сінклера знав що робить, але знав не знанням знання, лише отим підсвідомим знаттям-„спогодом”. Тютюнник напевно бо не знав того історичного факту, що зв'язковим старшиною Швеції при особі Гетьмана Пилипа Орлика був саме майор Сінклер, якого московські агенти замордували двіста літ перед замордуванням там же — на Шлезьку — його пізнього і останнього нащодка*).

А ще кажуть, що історія не повторюється. Наша — напевно.

13.V. 1959.

Примітка

*) Шведський майор Сінклер — інтимний приятель гетьмана П. Орлика — був замордований 28 червня ст. ст. 1739 р. на Шлезьку, в дорозі з Царгороду до Стокгольму, везучи важливі шведсько-турецькі політичні документи ще часів короля Карла XII. Морд був організований високим політико-дипломатичним достойником Москви — Михайлом Бестужеви́м-Рю́мінюм, що був саме в той час послом новоспеченої імперії в Стокгольмі!

Ця „дипломатична” діяльність Бестужева викликала була в Швеції таке загальне обурення, що стокгольмці атакували будинок посольства, повибивали в нім вікна, а сам Бестужев ледве врятував від розлющеної людности своє дорожочинне життя. . . Для дальшої в тім же роді „дипломатичної” діяльності: він пошував потім у Варшаві, Берліні й Парижі, де і вмр.

УКРАЇНЬКА ВІСЬКОВА ДЕЛЕГАЦІЯ У ВРАНГЕЛЯ

(10. IX. 1920)

(На підставі автентичних документів)

Написав: П. М. Г. (П. Шандрук)

"1) лише незначний відсоток офіцерів російської армії ставиться одверто вороже до України, (2) всі без винятку жалкують за неї ген. Денікіна та його сподвижників, (3) битися з нами російська армія не буде, бо на 50 проц. складається з українців; це розуміють навіть найважливіші збройні російські шовіністи, (4) інформації про нашу армію російським розвідкам не мали ніяких, що видно з того, що питали — "разве существует ваша армія?".

Заразний настрій серед тих охотників був не тільки для України сприятливий, але вони не ховаючись, говорили:

"Нас тепер не обмануть, если нас будут посылать в бой против украинцев, то мы повернем штики против тех, кто будет издавать этот приказ".

Був, однак; і такі, що говорили:

"Всё это хорошо, но зачем эта самостийность?!"

Після приїзду до Ялти делегація мала побачення з місцевими українцями — п. Горняк, головою Кримської Крайової Української Ради і п. Тринк, секретарем Ради, які поінформували її про настрої українських врангільських кіл щодо України та про існуючі в них колах спеціального референта з українських справ, який провадив знаний ренетат генерал Кирей.

Дня 28 серпня делегація переїхала до Севастополя, де містилася головна квартира Врангеля. По приїзді делегація на двірці до полковника Литвиненка злоголивця поручника Шукєвкя, якого російське командування призначило було за аташе, і він відпровадив делегацію до призначених їй помешкань. На другий день прийняв делегацію Кирей, при чім під час побачення жадних політичних розмов не провадилос, лише на зацікавленні делегації він поінформував її про становище на фронті. З огляду на те, що генерал Врангель і начальник його штабу генерал Платілов перебували на фронті, справу побачення з ними відкладено до їх повороту.

Тимчасом делегація зустрілась з деякими військовими й цивільними українцями — з генералом Янушевським, полковниками Богомлюм та Юскевичем, з пп. І. Чорнишем та І. Леонтовичем. Всі вони згідно поінформували делегацію про нещирість і фальшивість Кирей, який, не зважаючи на своє українське походження, українські справи провадить на користь Росії. В приватних розмовах з цими діячами делегація Морську подорож довелоса делегації відбутися на па-Криму через Румунію і підтасоса до Ялти 25 серпня.

Політична і воєнна ситуація України в червні-липні 1920 року не була сприятлива в зв'язку з перемогами большевників на обох фронтах — українським і північним фронті Польщі. Польща, заскочена несприятливою безпосередньо небезпечкою для Варшави й на впаддок здобуття її ворогом могло завважити на висліді війни, зібрала через те на своїм північному фронті "рос" своїх сил, полишивши оборону Галичинним фронтами важні власні сили. Між того групою, що боронила Львова й Армією УНР не було оперативного зв'язку, через що не могло бути мови про співдіяння й тому, якщо б большевикам повелоса їх розділити, що вони зрештою й намагалися зробити ударом на Схід, то Українська Армія була б пригнонена до чеського й румунського кордонів зі всіма впливаючими з того наслідками. В передбаченні такої некорисної стратегічної можливоса Українське Командування застановилося над конечиністю забезпечення собі переходу на Україну (на Херсонщині) через Румунію та над такою ж конечиністю порозуміння з Врангелем, як при-родним на такий випадок воєнним союзником у боротьбі з червоними.

За наважанням воєнного контакту з Врангелем промовляло ще й те, що Польща вже в липні розпочала була переговори з большевиками про замирення, на випадок здійснення якого треба було створити нову базу через Чорне море, на якому панував Врангель.

Різко, що Уряд УНР і командування за основую знання з його боку державної незалежності України, Політика Врангеля на окупованій частині України (Крим, Таврія) доводила, що Врангель досить тверезо розцінював відношення сил і свої можливоса, а по-середній перемови виявили, що він взагалі охоче роз-співдіяння проти большевників. Таким чином з одного боку ситуація, з другого — політичне наставлення Врангеля були підставою до рішення Уряду УНР вислати наразі військову делегацію до нього для більш стислого виявлення його відношення до українського питання і в позитивнім випадку виявлення умов можливої воєнної кооперації з ним. Цей намір здійснено на початку серпня. Українська Військова Делегація в складі полковників І. Литвиненка і М. Крота та сотника Вдудимка, до якої вже в дорозі приєдналоса сотник Д-р Л. Чикаленко й хор. Ромеєвський, виїхала до Криму через Румунію і підтасоса до Ялти 25 серпня.

* Всі тексти з "Докладу про подієву делегацію до Головної Квартири військ генерала барона Врангеля"

ція довідалася, що воєнна ситуація не є для Врангеля блискучою і що через те він охоче піде на підписання воєнної конвенції з Україною, натомість уникатиме всяких зобов'язань політичного характеру, хоч він засадничо є схильним визнати певні права українського народу в царині національно-державного розвитку, однак лише після перемоги над большевиками, то значить після зміцнення своїх позицій. Зі всього було видно, що у Врангелівських колах дуже числяться з силою українського руху, але й бояться його, бояться, щоб розвиток його на теренах окупованих Врангелем не відбився на певності військових частин. В кожному разі такої думки були найближчі та найбільш впливові помічники Врангеля — О. Кривошеїн, що провадив цивільне управління і Ф. Струве, що керував заграничними справами. Коли 31 серпня прийняв Делегацію Кривошеїн, то справдилися всі інформації щодо його ставлення до української справи. Він виразно зазначив, що

„зараз не час провадити політичні розмови, а треба дбати тільки про те, щоб з'єднатися для боротьби проти спільного ворога”.

Ще яскравішу думку висловив Струве під час приватного побачення з членом Делегації сотником Чикаленком, якому сказав літерально таке:

„Ви й ми ясно бачимо, що зараз не час займатися політичними справами. Як говоритимемо з вами в майбутньому — залежатиме від вашої і нашої сили в тім часі”.

Напочатку вересня після приїзду з фронту генерала Врангеля стало відомо, що перед прийняттям Делегації у нього має відбутися нарада. Очевидно в зв'язку з тим Кирей запросив до себе полковника Литвиненка й запитав його офіційно, чого власне бажає собі Українське Командування. Полк. Литвиненко подав йому наступні тези: 1) визнання України самостійною державою; 2) передача Україні Чорноморської флотії; 3) встановлення воєнної кооперації в боротьбі проти большевиків і між іншим постачання Української Армії амуніцією та технічними матеріалами; 4) встановлення розмежуючої смуги в оперативній діяльності армій; такою смугою напочатку мав би бути Дніпро, з тим, що переходить його ані однієї, ані другої армії не вільно; організація української національної влади в запллі Врангеля і нарешті — 5) Делегація має доручення виявити умови воєнної співпраці з боку Врангеля. На запитання Кирей, чи Український Уряд визнає Врангеля начальним вождом союзних армій, полковник Литвиненко відповів, що по тому питанні інструкцій не має.

На другий день після цього побачення І. Чорниш переказав Делегації, що Кирей сказав йому, що не знає

„чи допускати Делегацію до Врангеля, бо вона привезла такі умови, що з нею все одно до нічого не долакаєшся”.

Після наради, про перебіг якої Делегація знала від її учасників, Врангель призначив урочисте прийняття на 10 вересня. Крім Врангеля під час прийняття були присутні: генерал Шатілов, Кирей, Вязмітінов (вій-

ськовий міністер у Врангеля), Кривошеїн і Струве. Полковник Литвиненко виголосив привітальну промову, на яку Врангель відповів такими словами:

„ви знаєте, що я обмежувався от політики своїх предшественников. Я вважаю, що все, хто бореється з большевиками, должны объединиться и это будет залогом успеха и победы. Про политику сейчас говорит несвоевременно, но вы знаете, что я заключил союз с Доном, Кубанью, Терекон и Астраханью, признавши их самостоятельность во внутреннем управлении краем. Я сознаю, что Украина должна вполне самостоятельно решить свою судьбу”.

Після цього Врангель зазначив, що він негайно літаком вишле до свого представника в Букарешті генерала Геруа розпорядження допомогти перетранспортуванню з Відня через Румунію до Коломиї для Української Армії 3.000.000 мушкетних набоїв та накаже йому увійти в контакт з українським представником генералом Дельвігом. Далі він зазначив, що сподівається після воєнної згоди дійти й до політичного порозуміння з Українським Урядом. Кривошеїн тоді подав репліку, що з руки російського командування і уряду буде все зроблено для порозуміння з Українським Урядом, але він не має певності, що буде уступливим і Український Уряд. Врангель на це сказав, що він оптиміст і вірить, що дійде до згоди. На цьому прийняття закінчено.

Наступного дня Делегацію запросив до себе Шатілов. Він в імені Врангеля висунув такі бажання: 1) признання Врангеля начальним вождом союзних армій; 2) не встановлювання розмежуючої смуги між арміями, бо хоч російське командування передбачає операції в напрямку на Харків, то все ж воєнна обстановка може створити потребу пересування резерв по правому березі Дніпра; для них засадничо було б дуже бажано, щоб Українська Армія простягнула свій фронт від західного до східного кордону України; 3) російське командування не зацікавлене в існуванні російської влади на Україні, але там, де є його війська, вся влада повинна бути в його руках очевидно на таких самих підставах — російське командування на це згоди погоджується — коли Українська Армія перебувала б на території російській, то на той час на тій території влада повинна б бути українська.

На цьому перемови скінчено і 14 вересня Делегація на американському міноносці від'їхала до Констанци.

Як відомо, ситуація не дозволила здійснити воєнну конвенцію з Врангелем.

Делегація під час свого перебування в Криму збрала цікаві відомості про український рух тощо, які не буде зайвим для історії зафіксувати.

Щодо українського руху в Криму і зокрема в Севастополі. Отож в Севастополі існувала тоді українська гімназія ім. Т. Шевченка, заснована заходами місцевої української кооперації; директором гімназії був п. Коломиєць. Головою Севастопільського Українського Гуртка, до якого входили вже згадані Янушевський, Богомил, Юськевич, Чорниш, Леонтович, був

А. Орликовський

КИТАЙ І ССРСР — ЇХ СПІЛЬНЕ ТА ПРОТИЛЕЖНЕ

Остання поїздка Хрущова до Пекіну, зараз після гостювання в Америці, заактуалізувала в світі питання відносин (дружби чи розходжень) між цими двома комуністичними велетнями. Воно й зрозуміло, бо тоді, як Хрущов впорскував і впорскує пошесть миролюбства, Китай розгортає свою агресивну політику в Індії, Бурмі і збирається „визволити” Формозу.

СССР вважає себе старшою передовою країною світового комунізму, не лише в Європі, Азії, а і в цілому світі. А Китай, що після десяти років перебудови, хоче бути незалежним господарем азійських просторів, головно азійців, базуючись на своїй найбільшій чисельності серед усіх азійських народів та племен. Таким чином, силою факту примат Советського Союзу в Азії (через приналежність йому приблизно половини простору азійського континенту (Сибір, Далекий Схід, Туркестан), помимо усього нині сильно захитаний.

Китай, з його 600.000.000 населення після десяти років тоталітарного державного життя та економічного господарювання в системі народних комун, посилив свою імперіальну експанзію на окраїни своїх сусідів. Домагання Китаю

п. Шевченко, який належав до партії хліборобів-демократів. За ініціативою Гуртка Врангель видав був декларацію-відозву (на жаль не вдалося ніде її розшукати), в якій вперше в російських урядових колах вживалося слова „Україна”. У вересні Гурток заснував був Український Клуб.

В Балаклаві з ініціативи галичан засновано „Галицько-Українську Збірну Станицю”, яка зформувала невеликий відділ, що в складі Дроздовської дивізії був „ударним”. Старшина і козаки Станиці провадили поважну культурну роботу в околицях Балаклави і в дивізії.

Делегацією дуже цікавилися військові представники держав Антанти, Польщі, Румунії, Японії та Америки і мали з нею кілька побачень. Особливу прихильність виявляли японський та американський аташе. Відвідали Делегацію і чужоземні кореспонденти.

Армія Врангеля в тім часі складалася з 2 піхотних і кінного корпусів, всього налічувала вона до 6.000 багнетів і 2.000 шабель, 100 гармат, 23 літаки, 19 танків, 30 автопанцерників. В армії було понад 50 проц. українців, до 30 проц. козаків — донців, кубанців терців, і 20 проц. росіян та інших.

„Літопис Червоної Калини” р. 1933, ч. 7—8

ревізії кордонів з Індією, Бурмою чи Пакістаном є нічим іншим, як збиранням усіх китайських чи тибетсько-тюрських земель, більшість національно-автономних територій яких знаходиться саме під контролею Китаю. Це нагадує політику Сталіна, який з „волі советського Києва”, Мінська чи Карелії, приєднав до Москви західні землі України, Білорусі, Карелії, забезпечуючи при тому свої імперіальні позиції на даному просторі Європи. Китай нині уособнює Тибет, а завтра може почати уособнювати Туркестан чи Монголію, а перед тим плянує приєднати Формозу. Ясно, що в такій ситуації не можна надіятися на покращення відносин між ССРСР та Китаєм, бо останній вмгло відбирає в ССРСР атут національного визволення на азійському континенті, спихаючи Росію до її європейських (по походженні) національних кордонів, створюючи для Москви небезпеку в Туркестані, Бурятії, Алтаю, Якутії і навіть на Уралі, де живе великий відсоток тюрських народів т. зв. Ідель-Урала.

Тому, коли бодай так загально заторкнуті найосновніші питання національно-стратегічних інтересів Росії та Пекіну в Азії, поминувши питання ідеологічних розходжень, які також існують, то мусимо прийти до висновку, що політика миру Хрущова, в якій він хотів би піднести життєвий стандарт советського населення, переставивши у деякій мірі промисловість (яка працює нині ще за стратегічними плянами) на мирно-консумційну, йде зовсім в розріз із плянами Китаю. Жовта імперія, переступивши вік дитячого (економічно-політичного) періоду та вступивши у молодечий вік, хоче маршувати, а не лазити рачки. Цей марш не до вподоби нині Москві, яка в Китаю хотіла б бачити постійно дитя із рачкуваним ходом, а не молодця, 40-літнього.

Мета, яку перед собою поставив Пекін — нині людям, знавцям східної Азії зовсім зрозуміла та ясна: Китай хоче перше бути передовою нацією, в порядкуванні азійського континенту, тобто через китайську перебудову Азії приєднати до свого материка усі простори Азії, де нині китайці є в значній кількості. Спочатку: Малайський півострів з Сінгапуром

(малайська федерація в британському коммонвелті), далі китайські історичні землі Бурми та Індійського Ассаму, остров Формозу — домену маршала Чанг-Кай-Шека, врешті закріпитися остаточно в Манджурії, окитайщуючи її зовсім від манджурсько-тунчужського елементу.

Другий етап китайсько-великопростірної політики це окитайщування т. зв. південної Монголії (на півночі від китайського муру) та Тибету, врешті центральний простір Азії (Сізікянґ та Шунгарію) важливого для азійського континенту так, як важливою є для Європи територія пр. Чехії чи Мадярщини. В Китайському розумінні — Тибет це територія (в етнічному розумінні) не лише в межах сучасної китайської імперії, а ще її важливі стратегічні простори в Індії (в північному Кашмірі) — провінція Ладах, князівства Бутану, Сіккіну та майже увесь Непаль.

Китайський Сіккіянґ або східний Туркестан є в китайському розумінні нічим іншим, як випадовою базою, емансипаційним простором в сторону советського Туркестану (Узбекистану, Таджикиї, Кіргізії, Казахстану та Туркменії), якого Китай при допомозі своїх туркестансько-уягурських дивізій схоче в майбутньому визволити, перетворюючи увесь соборний вже Туркестан в свій 25.-30.000.000-вий сателіт, через який Китай став би стратегічною ногою на берегах Каспійського моря, зближуючись економічно до європейських ринків та цілого світу.

Звертаючись на схід та північ сателітом Китаю повинна стати над Тихим Океаном Корея, своєрідний китайський „кримський півострів”, поширений на північ можливо до . . . Владивостоку, як східного портового виходу для усієї Манджурії в стороні Японського моря.

Останнім етапом китайської експанзії мала б бути нині просоветська Монголія, з амбасадором В. Молотовим. Вона є нині буфером між советським центральним Сибіром та Китаєм, будучи рівночасно советським конем на китайській шахівниці серед китайських меншин.

**

Останнє гостювання Хрущова в Пекіні в 10 річницю КНР говорить, що щілина у „братерстві” Пекіну і Москви поглибилась і ніщо не ві-

щує на її ліквідацію. Миролюбну поставу Хрущова в Пекіні прийнято за старою нашою відповідкою — „говори собі здоров дядю, а я свій розум маю”. Бо ж як можна інакше розуміти поставу Пекіну, коли на клич „мир” Хрущова, Мао Тсе Тунґ та його прибічна змілітаризована гвардія відповідає „давай Тайван!” (Формозу), ми хочемо іти визволяти Китайців, Тибетців в Індії та Бурмі, а на кінці китайську масу в Малаях.

Та як бачимо, Хрущов, не зважаючи на невдоволення Пекіну його коекзстенційною політикою в світі, а з Америкою зокрема, дальше думає проводити свою політичну лінію навіть проти волі китайського союзника.

Для цієї мети змінив він останніми днями свого амбасадора Юдіна, який волю Москви проводив по старшобратньому, капральським стилем, що зачіпало китайську національну гордість. Новий амбасадор, очевидно, матиме завдання провадити політику Москви з підступною уемішкою, більшим зрозумінням для гідности китайських вельмож, за стратегією „малоросійства”, в якій Москва має вправність. Значить, зміниться советська політична тактика, але ніколи мета. Та помимо всього, хоча б як мінялися тактичні потягнення Москви супроти Пекіну, обидві столиці хоч ідеологічно однакові, в дійсності в розумінні національно-великодержавному та навіть расово-азійсько-політичному хоч не хоч від себе віддаляються.

**

Треба не забувати, що нинішня китайська комуна (говорячи звичайною мовою) є, за журналістичними звідомленнями, сталінською — отже жорстокішою і більш диктаторською супроти китайської людності, як диктатура Хрущова в ССРСР. З цієї причини Пекінові не до вподоби тактичні маневри Хрущова в Сов. імперії. Вороже ставиться Китай і до югославського комунізму, який в якійсь мірі допускає і „національний зміст”, а не лише форму.

І саме тут лежить уся суть великої ворожості Китаю з Югославією, хоч вони як далекі собі у географічному положенні. Національне забарвлення тітовського комунізму не тільки шкодить Москві в її політиці обрусіння сателітів, а в якійсь мірі впливає на український, грузинський та азербайджанський комуністич-

ні кола, які взоруючись на Югославію, подекуди обороняють в національній формі і зміст.

Своїми відвідинами Азії, Тіто чимало ускладнив монопольне становище Пекіну й Москви, у „визволенні” азійських просторів. Поруч з китайськими фірмами та експертами появилися там від пару років, як гриби по дощі, югославські купці, інженери, навігатори тощо.

Разом з економічними впливами пішли й реформаторсько-комуністичні течії у комунізмі Індонезії, Камбоджі, Цейлону, Бурми, що поважно ударило по китайській реформі т. зв. народніх комун. Таким чином, Тіто стає оборонцем південно-азійських комуністичних партій перед пекінським імперіялізмом з його партійною контролею.

У відплату за це Пекін, коли побачив, що Москві не вдалося завалити тітовської Югославії, почав посилену холодну війну проти Югославії.

Від пару років Китай втягнувся в європейський дипломатичний світ, побільшуючи тут, де лише можна, свої посольства та амбасади. Завданням китайських представництв є: 1) посилити антитітовську пропаганду, 2) пильнувати ортодоксійности правління (якщо йде про сателітні країни ССРСР) та 3) впливати на комуністичні партії, особливо південної Європи, аби вони не переходили на лінію югославського націонал-комунізму, а йшли за взірцями Пекіну, отже навіть не (нині в очах Мао-Тсе-Тунга) здемократизованої совєтської комуністичної системи.

В Болгарії та Альбанії, китайські посольства, яких ніколи не було, перетворено на амбасади з великими штатами. Китайська багаточисельна дипломатія огорнула опікою навіть такі країни, як Румунію, Мадярщину, Польщу, ЧСР та не поминула навіть й зовсім західні не-комуністичні держави, як Італію та в ній, існуючу ще до недавня прокомуністичну республіку — Сан Маріно. Тут же в Сан Маріно, крім генерального консульату ССРСР, існує нині і амбагада Червоного Китаю.

Китайська дипломатія хоче впливати на європейському континенті й на розв'язку національних справ європейського суходолу, підсилюючи пр. територіяльний ревізіонізм Болга-

рів на югославянську Македонію та альбанські територіяльні претензії на альбанську автономну провінцію Мітою в Югославії. Китай починає цікавитися й питаннями національних рухів цілого балканського простору, виявляючи в промовах його дипломатів в південній Європі національно визвольницькі фрази під адресою Словінців, Хорватів, югославських Мадярів чи других народів.

Коли китайська авантюра на Балканах стала небезпечною для існуючого стану, Хрущов мусів (з метою задержати мир в Європі) скликати євро-азійський комінформ в Альбанії, де великий голос мав від імені ССРСР не так сам Хрущов, як маршал Малиновський, а від Китаю міністр війни Хін-Пенг-Теч-Гуай.

Альбанська конференція не ліквідувала, а скоріше ще поглибила розбіжності між обома комуністичними царствами. Фактичне попертя Хрущова в Тірані для Югославії, приводило до певного нового зближення Хрущова з Тітом та лише по лінії добросусідніх відносин як . . . рівний з рівним. Нині, коли Хрущов виїхав із „втертим носом” з Пекіну до Владивостоку, то мабуть, що то була заплата йому від Мао за Балкани. Думка Мао про політику Хрущова ясна: якщо нам китайцям не можна було впливати на європейські порядки, так хай росіяни з Європи не диктують нам, що ми китайці маємо робити в Азії.

Напруга ССРСР з Китаєм є в початковій фазі, але її ледви чи колись буде полагоджено. Один випадок може погодити обидві країни (бодай на якийсь довший період часу). Коли б совєтській дипломатії вдалося пропхати червоно-китайське визнання в Об'єднаних Націях і ввести Китай до великої мирової конференції на вершинах та нового поділу світу на сфери впливів, на яких то позиціях Китаєві незвичайно залежить. То тоді Пекін мав би відкритий шлях до створення нової світової імперії, яка була б господарем майже усієї Азії.

Здійснення плянів обох світових імперій мало ймовірно, бо на континентах постають нові сили, — націоналізми народів, протиставні імперіяльним замірам. Протиріччя між Китаєм і ССРСР мали свій вплив і на нинішню політику Кремля.

Вадим Лесич

НА МЕЖАХ НЕЗАВЕРШЕНОГО ПОКОЛІННЯ

(Поети української еміграції 1940-вих років)

Сорокові роки нашого сторіччя незвичайно буйно зарясніли новими іменами поетів на еміграційному обрії. Моменти гнітучої ностальгії, родинних і особистих, нечуваних досі, трагедій, тривожна доба воєнних страхів і монструальних жахів, нелюдський терор окупанта, врешті непомірно звужене коло життя — почали діяти кристалізаційно на емоції молодих тоді ще адептів поезії. Виглядало, що цей великий розмах передасться дальшим десятиліттям та що новооб'явлена широченна і жива течія поезії досягне таких глибин і такої потужності, що наша історія зможе записати на своїх сторінках цю добу, як добу великої поезії світових масштабів. І провість великої літератури, великої поезії почали заповідати кількоро ентузіастів. Але, як досі, це — нажаль — не сталося. Не достало довгого віддиху, снага потухла, люди розбрелися по світу, великий розмах замкнувся кліщами заробітничанства, великий Ісход розплився у дрібних, по суті, протирічностях діяєпори. Сподіваної і очікуваної великої поезії не створено. Ще найближче до неї підійшло четверо поетів: Василь Барка, Олег Зуєвський, Леонід Лиман і Олекса Веретенченко. Творчість Василя Барки розглядаємо на тлі покоління сорокдесятників, хоч він дебютував раніше, а це тому, що для його творчості найсуттєвішою стає доба 1940-вих років, коли він уже мав змогу повнотою і свobodно виявити своє творче обличчя. У інших поетів, дебютантів цього десятиліття, залишилися поодинокі основи і сліди, більш чи менш глибокі, отих розмашних дерзань і отої нерозрядженої творчої напруги.

Спробуймо приглянутися профілеві, генеральним лініям і межам цих поетів сорокдесятників. Зачнім від більш визрілих і таких, чия творчість чіткіше зарисовувала обличчя їхньої доби.

Зрілість, щирість і поетична правда характеризують поезії І р и н и Н а р і ж н о і. Скромна постава і правдиво людська глибина настрою, якась Плужниківська неначе меланхолія і власний притульно жіночий світ, де

дискретні жаринки пристрасти наче притрушені оксамитним попелом погодження і лагідної рефлексії. Поезія — не широкої гами, але високих нот притишеної флейти.

О л е г З у є в с ь к и й дійшов до майстерної вишуканости вислову, переступив, мабуть, усі межі трафарету — задивлений у зимні вогні кольоритного театру символів (часом по-різному абстрактних), але водночас приглушив дедалі мелодію ударів свого серця. Його раніше поезії, нерідко справді майстерні (із деяким впливом Михайла Ореста) і чистої кляси символістичні, але більш відчутна в них напруга почувань і тепло творчої руки. Вони теж прозоріші своєю візією. Незалежно від цього, давніша й теперішня лірика Олега Зуєвського — це правдива поезія шляхетної кляси і чималої культури.

І г о р К а ч у р о в с ь к и й доволі послідовний ученик неокласичної школи і володіє доброю віршовою технікою. Його поезія прозора і досить точна в окресленнях, не позбавлена ліричного тремтіння і щирої постави, має у своєму світогляді і образотворенні виразно символістичні засновки, джерело яких у блискучій і глибоко символістичній ліриці Олександра Блока. Це інший символізм, аніж символізм Зуєвського, який радше сягає своїм родоводом до німецької символістичної і післясимволістичної поезії. Ігор Качуровський, виходячи із своєї доброї школи поезії, міг би, освіжуючи свої прийоми більш сучасними стильовими засобами, яскравішими і більш співзвучними з нашою добою візіями, — стати куди індивідуальнішою і незалежнішою поетаттю між своїми ровесниками поетами.

Я р С л а в у т и ч, як і Качуровський, учень київської школи Миколи Зерова і подекуди Святослава Гординського, має широкий тематичний діяпазон — від історичних сонетів до інтимної лірики, від жанрових плястичних образків до патріотичних маршів і дум. Він володіє дуже акуратно формою вірша і виразно закресленими образами, але не достає більшості його поезій настільки температури, щоб

можна було відчутти в них якусь більш згущену творчу напругу і живіше хвилювання авторового серця. Його вірші майстерно випрацювані, увипуклені плястично, без ліричних інтервалів недомовлень та без блискавок емоційних проривів — промовляють радше до розумової свідомості читача, аніж до його емоційної субстанції сприймання поетичних явищ.

Б о г д а н Н и ж а н к і в с ь к и й перебуває усім своїм творчим єством у декоративному світі барокка. Проте духове барокко йому чуже. Він зв'язаний із своєю добою, відчуває її порожнечу і її байстручий вантаж до божевілля карколомної, технократичної цивілізації. Він відчуває загибель людини, агонію людяного. І для обоорни, одягнений у стрій арлекіна (Б а б а й), бо це теж момент його барокової декоративності, — він бере, наче щит і меч, у свої руки — гостре перо сатирика, своєрідного Дон Кіхота поезії, поета трагічної іронії. І тоді він незвичайно щирий і правдивий.

Стихійний талант виявляв покійний (недавно померлий, 21. серпня ц. р.) М и х а й л о С и т н и к, хоч не цілком перетравлена творчість Єсеніна не давала йому змоги виявити читкіше власний контур. Тінь цього великого поета притемнювала його власну драму, що оповита неначе тужливо жалісним (часом солодкавим) співом Сосюри, як далеким відлунням власного хвилювання, не штудерна і не химерна, але зворушлива та іноді тонко лірична, творила безсумнівно містерію справжньої поезії. Не великий світ, але пережитий, без формального витончення і особливіших шукань, і хоч не поглиблений якоюсь філософією, — але щиро ліричний, правдиво поетичний і глибоко людяний.

Особливе місце займає В а с и л ь Б а р к а, який сягає іноді сфер абсолютної поезії. Його раніші поезії доби „Апостолів” і „Білого світу” — стильові своєю образністю і побудовою, нав'язували зчаста до козацьких дум. Його глибинна тонкість почувань, його жива стихія і візія, просвітлена наче б смолоскипами полум'яних символів, давали справді зразки поезії чималого внутрішнього горіння, поезії великої свіжості і наче б колишньої чудесної Тичинівської музичної філософії, продовженої у своїй перерваній тяглості — оновленими високонастроєними власними тонами. Збірка „Псалом

голубиноного поля” була навіть своєрідною, але власною, копією Тичинівських „Соняшних кларнетів”. Останні твори Барки (збірка „Океан”) — уже інші. Тут Барка відходить зовсім від Тичини. Ця сама — багатовимірною мережа образності, ця сама — сердечна безпосередність, з якої він колись вийшов, із свіжим кліматом многобарвної ліричної Шехерезади, якоїсь містерії Середнього чи Далекого Сходу, — але наче б оповиті згущеною імлою стилізованості і позначені місцями деякою тенденцією легкописання (по польському: łatwizna). Легкописання увінчується звичайно многописанням (хоч би й плывучи потоком т. зв. підсвідомості) і в ньому чаїться загроза для якості. „Океан” Барки ще не є, очевидно, у сфері такого легкописання, — це заввага загальна, — але не позбавлений деякого тяготіння в цьому напрямі. Для поезій „Океану” характеристичне наднюансування відтінків різних почуттів і настроїв, так, що багато віршів викликає враження майже таких самих (хоч вони дуже різні) протягом усієї 240 сторінкової книжки. Складається враження, що цими, хоч як багатими, образами — через їхню надмірну може і своєрідну атомізацію — в результаті мало є сказано. Це — омана, яку викликає перетінювання образних і сенсових нюансів, бо кожен вірш дуже багато говорить, — але вона накладає печать такого уявлення на всю книжку. І може бути часом, що коли б замінити заголовки одних поезій заголовками деяких інших віршів цієї збірки, читач не завжди відчув би суттєву різницю у сенсі поезій. Крім цього, Барка чомусь досить систематично ломить синтаксу, хоч це не завжди є зумовлене якоюсь особливою мистецькою доцільністю. Цим він наче б творить власну „барківську” мову на канві мови української. Усі ці згадані нами моменти утруднюють багатьом читачам мистецький відбір його творів, хоч це не зменшує ніяк їх поетичної враженевості. Його поезії треба читати нераз два, а то й декілька разів, щоб вони вповні дійшли до читачевого сприймання. Повстає питання, чи не має в них елементів вже дуже далеко посунутої стилізації і чи не маємо тут до діла з надмірно розчленованою мімікритизацією поетичного? Цими власне елементами у великій мірі — Барка осягає магнітне поле абсолютної поезії. Але,

чи власне такі шляхи до абсолютної поезії є шляхами правильними, покаже дальша творчість цього непересічного поета. Це, очевидно, незалежно від питання, чи власне абсолютна поезія є поезією, яка все таки вкладається у рами досі устійнених дефініцій поезії взагалі, чи є вона вже поезією — поезії, чи лиш прекрасною фікцією осягнутих берегів якоїсь поетичної фата моргани. У кожному разі — „Океан” Барки це найвищий, як досі, здобуток української поезії його покоління сорокдесятників.

Цікаво проявляється О л е к с а В е р е т е н ч е н к о — поет музичної, чи може радше пісенної структури. Він уміє користати із не оціненої скарбниці нашої народної пісні, особливо з її ритмічного багатства. Цим, як рівнож історичною тематикою — особливо своєї „Чорної Долини”, наче б перекликається із деякими творами Андрія Малишка. Веретенченко має глибоке почуття ліричності і володіє нетрафаретними і сочистими образами. Найкращі його лірики, де пуанта вірша стає наче б свіжим відкриттям. Шкодить йому іноді занадто реалістично зарисована образівність, така характеристична для більшости поетів його покоління тут на еміграції, і майже усіх його ровесників у поезії батьківщини. Проте глибинна сила течії Веретенченкової поетичної наснаги ставить його творчість у перші ряди українських поетів цього покоління.

Поезія Л е о н і д а Л и м а н а має одну із вихідних точок у деяких ліриках Бориса Пастернака, хоч вона інша і засягом і духовим кліматом. Має строгу і спокійну архітектуру, своєрідну елегантність, чітку сюжетну пов'язаність і якесь спокійне, хоч по суті трагічне, сприймання своєї доби. Коли б до ступеня зрілої і прозорої завершеності його лірики дійшла ще цього ж ступеня температура поетичної напруги, це була б грандіозна поезія великих вимірів.

До поетів сорокдесятників (як називаємо їх тут у відношенні до десятиліття доби їхніх перших творчих виступів) належить також розстріляний німцями у Києві 1942 року талановитий закарпатець І в а н І р л я в с ь к и й, який починав щойно ставити свої перші кроки, як надійний поет — лірик, як рівнож покійний А н д р і й Г а р а с е в и ч, який зги-

нув 1947 року під час альпіністичної прогульки біля Берхтесгаден (Баварія), поезія якого, хоч ще не зовсім визволена з-під впливу Олександра Блока і не менше Євгена Маланюка, виявляла тонкість авторового поетичного відчуття та культуру форми.

Також творчість поета-ченця, закарпатця З о р е с л а в а (о. Севастіян Сабол, ЧСВВ), автора збірок насичених теплом і соняшним кольоритом — „Із сонцем в руках” та „Сонце і блакить”, належить до цього покоління.

Є ще кількоро інших поетів, учасників незавершеного творчого циклу 40-вих років. Усі вони активно причинилися у більшій чи меншій мірі до початкового розмаху свого покоління. Чи це буде талановитий, хоч розпоршений на кілька жанрів творчості, із поетичною проєкцією якогось наче б Вергарнівського засягу та деякими Бажанівськими акцентами — життєрадісно стверджений Л е о н і д П о л т а в а, чи не менш талановиті — авторка лірики на взір японських мініатур і якихось наче екзотичних, але близьких серцю мозаїк — І н н а Р о г о в с ь к а, чи бутівливий, експресійний, хоч іноді дещо розхристаний то реторичний, пасіонат П е т р о К а р п е н к о - К р и н и ц я, чи злегка іронічна, хоч не менш виразиста у ліриці відпоетизованих життєвих фрагментів (як часом це незрівняно показував великий польський поет Юліян Тувім) — Г а н н а Ч е р і н ь, чи замовклий чомусь, поет камерних настроїв, але щирий і озброєний культурою вірша — І в а н К о в а л і в.

Чи будуть це — ще один послідовник неоклясиків — Б о р и с О л е к с а н д р і в, чи автор „Сурмача” і „Коханіяди” — оптимістичний О л е к с а н д е р Г а й - Г о л о в к о, чи молодече неупорядкованої буйності Ю р і й Б у р я к і в е ц ь, чи сентиментальний співець якихось роздрібнених округин настроїв — П е т р о К і з к о, чи химерно вдумливий, з непоганим володінням віршем, книжний — Г н а т Д і б р о в а (віком дещо старший від згадуваних його літературних ровесників), чи мандрівник стежками іноді альбомних, але не менш зворушливих настроїв — П е т р о Г о л у б е н к о (теж віком дещо старший), чи патріотично-декламативний шукач рідного євшанзілля — М и к о л а Щ е р б а к, чи автор численних віршованих байок — І в а н М а н и-

Петро Кізко

НОТАТКИ ПРО ЛІТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Коли пісні „клепаються”

Старший уже поет і пісняр Олекса Ющенко не стерпів, щоб змовчати про ті „нові пісні”, які тепер пишуться в Україні. Збентежили Ющенка плоскість, трафарет, убозтво поетичного слова, нарешті — примітив сучасних пісень на сучасні теми, що узагальнюючи можна б було визначити: неписемність пісень! Тобто, поети пісні пишуть, а їх ніхто не співає...

Ющенко в статті про сучасні пісні („Вітчизна” ч. 7, 1959 р.) підрахував, що лише на одну тему VI все-світнього фестивалю комуністичної молоді українські поети написали аж 85 пісень! Норма велика, а якість:

„Між нами даль
З'єднав всесвітній фестиваль”.

(П. Клименко)

Світла даль...
Юні серця звеселяє і радує фестиваль”.

(І. Кутень)

„... Вона нас кличе, друзі, в світлу даль,
У Рідний Київ наш на фестиваль”.

(Д. Луценко)

„Ні море, ні кордони, ні даль...
Молодіжний цвіти, фестиваль!”

(Н. Кузьмін)

Л о , чи врешті замовклий в останньому десятилітті Л е в Я ц к е в и ч із своєю індустрійною й технічною тематикою, чи ще декілько-ро інших, — усі вони живі учасники творчого маршу свого покоління на еміграційному відтинку. Їхня участь у ньому не остає без значення і надалі розкриті перед ними шляхи майбутнього. Їхня роля ще не скінчилася. Вони переважно не менш талановиті, ніж розтерзані і нерідко зневірені. Їхні творчі засновки різні, і різні в них відчуття доби, але переважно ще не ствержені виявом власного поетичного світу. Вони іноді надто легковажно ставляться до праці над віршем, а деяким — вільний шлях у велику поезію замикає завелика увага до ремесла, яке ніколи не в силі замістити горіння душі. Незавершене покоління, як назвав я їх у заголовку цієї статті, — якраз тепер у своєму творчому (приблизно) двадцятилітті, зближається до своїх потейних вершин, але вже на зміну йому — виходять на сцену нові покоління, і слово майбутнього — за ними.

Вересень, 1959.

Ющенко, звичайно, обурюється з наявності таких „пісень”. Але, мабуть, ліпше за Ющенка висловився на теми сучасних пісень поет-сатирик Олесь Жолдак, який у газеті „Радянська культура” ч. 68 за 28 серпня надрукував „Марш текстників”, який і може послужити нам за всі коментарі та завваги до порушеної теми:

Наш брат спочивати на лаврах не звик:
На тему нову налягай!

Ану, композитор, ану, текстник,
Сильніше куплети клепай!

Наші тексти
З приспівом „гей”
Зможем довести
До всіх людей!

Ми їх печемо, як млинці на воді,
Нічого, що хтось „погорів”.
Нову ми кантату напишем тоді
Про сити годівлю корів.

Наші тексти
Лають дарма.
Пісенні трести —
Кращих нема!

В нас є варіанти, нові і старі,
На премію маємо шанс.
Якщо ж і кантату завалить журі, —
Про силос напишем романс!

Наші тексти —
Натхнення злет —
Зможе донести
Тільки дует.

На ноти розпишемо всякий рядок,
В Музфонді поділимо пай.
Бери на півтона повище браток,
Накладку музичну клепаї!..

В підручниках про українську літературу немає...
української літератури

Свого часу критик і літературознавець Петро Колесник надрукував був (у „Вітчизні” за травень 1958 р.) статтю-рецензію на видання II тому „Історії української літератури” О. Білецького (головний редактор) та С. Крижанівського (редактор тому, а ціла книга складається з багатьох статей різних авторів). У своєму виступі П. Колесник наслідив сказати, що другий том „Історії української літератури” має багато істотних хиб та недоробленостей, а головними з них є те, що історики написали книгу про „Історію української літератури”, а насправді в книзі української літератури нема! Колесник це сформулював так: „... В другому томі виходить часто так, що не знаєш, про що йде мова: про історію української радянської літератури чи про історію радянської літератури взагалі. Мова йде нібито про історію української радянської літератури, а фактично — про всю радянську

літературу разом... (підкр. наше, — П. К.)". Іншими словами кажучи (чого Колесник, очевидно, сказати не міг!), укладачі тому написали книгу про московську літературу в українському підручнику і про українську будітмо літературу. Про це й Колесник натякає, мовляв, як можна всіх українських поетів ставити в таке становище, ніби вони писали лише під впливом творчості російських поетів. Навіть Тичину, що був ровесником Маяковського, поставлено під „вплив"... Маяковського!

Стаття П. Колесника була надрукована „порядком обговорення", хоч, як і належало сподіватися, ніякого обговорення по тім не сталося...

Тепер, у газеті „Радянська освіта" за 29 липня 1959 року, появилася рецензія учителя Хорольської середньої школи ч. 2 Полтавської області К. Ходосова на „Українську літературу" — підручник для X клася середньої школи, видання „Радянської школи", 1958 р. (попереднє видання було в 1954 році). Говорячи про нове видання підручника „Української літератури" (автори підручника: А. Бондаренко, М. Кашуба, Г. Турчина, С. Шаховський), Ходосов пише, що книга написана досить важкою мовою досить „занауково", як для школярів, декларативно, багато кращих творів до книги не ввійшло. Наприкінці рецензент закидає авторам, що вони в розділі з „багатообіцяючою" назвою „світове значення радянської літератури" не дають учням відповіді: „в чому ж полягає і виявляється світове значення радянської літератури?". „А про українську літературу, — пише Ходосов, — в цьому плані підручник не згадує жодним словом".

Так, наведені факти й можна схарактеризувати поставленим вище нами заголовком: в підручниках про українську літературу немає... української літератури...

Злидні комунізму...

Так можна було б назвати фотосвітлину і допис під нею в газеті „Радянська культура" ч. 39 за 1959 рік. На світлинці зображено приїзд широкоекранної кінопересувки в село. Біля прибулої автомашини з кінопересувкою стоїть група сільської молоді, переважно дітей. Усі хлопчачки зодягнені в однаковий уніформований „однострій": стьогані фуфайки з поясками, такі ж штани і на один „фасон" шапки; дівчата чи жінки — в кохтах, великих платках, спідницях матеріалу, видно, не найкращого гатунку. Одноманітність, „трафаретність" існує не лише в літературі, а і в побуті сучасного українського села під „кремлівською зіздуою": люди не мають з чого і за що вибрати собі одягу, який вони хотіли б чи потребували мати... Цю привезено гамузом, купую в „сільмаг", те й бери.

На тлі такого побутовоо стану українських селян-колгоспників „широкоекранна пересувка" з пропагандивними фільмами про „досягнення" країни „переможного соціалізму" глядачів, напевно, не дуже тішить. І прийшла ота молодь до прибулої кінопересувки не з „ентузіастичного запалу", а отак, просто собі, поцікавитися, що за нова диявольська червона личина присунула в село...

Партійна директива через роман

Василь Кучер, український підсоветський письменник-романіст, автор романів „Кармелюк", „Прощай, море" та ін., опублікував у „Літературній газеті" уривок з нового свого роману про колгоспне життя „Трудна любов". В уривку подана промова на колгоспних зборах представника заводської делегації Зозулі. Ось що сказав Зозуля в своїй промові колгоспникам села Ковалівка:

„...Давайте не хвалити один одного, а говорити більше правду в очі... Не всі у вас ще вболівають за колгосп... Є такі, що в гарячу пору кидають роботу, огинаються. А Юхим Барило й зовсім покинув, сів на чужого коня, став якимсь агентом. Пилип Шугалія день робить, а два лежить. А як робить? Поки його бригадир витурить на роботу, то сім потів з нього вийде. А такі хазяїни, як Карпо Чумак, тільки й ждуть, щоб виробити свій мінімум трудоднів, а далі хоч трава не рости. А оті, що під лісім живуть, самогоном, бідолахи, перебиваються... Хіба таке можна терпіти... У вас ще не витравили отієї клятої приказки: в Ковалівці добре жить: один робить — два лежить... (автор перефразував з цензурних мотивів широко популярну в Україні приказку ще з 30-х років: у колгоспі добре жить: один робить — сім лежить. — П. К.).

Потім ще одне... Мені здається, що у вас (?! — треба б було сказати — у Хруцова, Москви, — П. К.) неправильна система оплати праці. Хіба може колгоспник цілий рік робити і ждати зароблених грошей і хліба теж цілий рік?... Чи не час платити людям зароблене щомісяця? І грошима і натурою. А не хочете й натурою, то платіть тільки грошима. А то питав одного колгоспника: „Скільки заробили?" „А Бог його знає. Приїдьте через рік, тоді й побачимо"...

...Треба негайно ламати цю систему й заводити грошову оплату..." (підкр. — П. К.).

Наведене свідчить:

1) Большевикам не вдалося змінити обличчя колгоспного села впродовж кількох десятиріч жорстокими методами запроваджуваної політики „реконструкції" сільського господарства. Та „реконструкція", щоправда, в економічному відношенні, зовнішньо (набудовано ж скільки свинарників, корівників, пташарень, водоканалів і т. д.) відбулася, але духово, психологічно „перетворити" українського селянина большевикам так і не вдалося. Як існувала тридцять років тому ота дуже характеристична приповідка: „у колгоспі добре жить: один робить — сім лежить", — так вона існує і досі, як чинили українські селяни спротив колгоспам тридцять років тому, так вони чинять його і тепер...

2) Партія дала нову директиву: перевести колгоспи з системи оплати за роботу натурою (зерном, овочами, м'ясними й молочними продуктами) на систему оплати грішми. Цю директиву і висовує письменник Василь Кучер у своєму новому романі. Робиться це, за відомими прийомами большевиків, нібито з „ініціативи" самих колгоспників чи їх „шефів", опікунів з

ЛЕКЦІЯ ПАТРІОТИЗМУ

(Фейлетон)

Зустрівши мене на розі 7-ої вулиці, пан директор С. зупинив мене і сказав:

— Зайдім на хвилику до „Сурми”, розкажу вам цікаву пригоду, яку я мав сьогодні. Може вам пригодиться до ваших фейлетонів.

— Дуже буду вам вдячний, — відповів я, — бо якраз шукаю матеріялу.

— Як знаєте, — почав своє оповідання пан директор, — я працюю тут недалеко, в одній паперовій „шاپі”. Моїм форманом є поляк, бувший старшина Армії Крайової. Ніби-то ми знаємось особисто, ніби ні, надто дружлюбних взаємин між нами не було, в кожному разі він знав, що я українець, а я знав, що він поляк.

Сьогодні вранці приходжу до праці, а мій форман виходить мені назустріч з поважною міною, простягає руку і каже:

— Пане колего, прошу прийняти моє щире співчуття з приводу смерти вашого Провідника.

правлячої кляси пролетаріату — робітників заводу. Тим часом знаємо з советської преси, і вже зовсім не літературних, а суто партійних органів („Партийная жизнь” і ін.), що в Україні в ряді районів ще з 1957 року почато запроваджувати практику грошової оплати за вироблений „мінімум” трудоднів... Але ми зайшли не в літературу, і це питання хай насвітлюють економісти, — ми лише заторкнули його в зв'язку з пригадкою про новий роман Кучера.

А коли мовити про літературний бік нового роману В. Кучера, то й тут не обійдеться без нелітературних відхилень, бо в сучасній українській підсоветській літературі дуже важко зустріти справді незалежний ні від яких партійних настанов чи „державно-економічних” проблем літературно-мистецький твір, бо такий твір большевики обов'язково наречуть ганебним іменем космополітичного, ідеологічно-збоченського, буржуазно-націоналістичного твору, твору закладної большевиками течії „чистого мистецтва”...

Тому і Кучера в одному невеликому уривку з роману порушено аж кілька проблем „загально-державного” значення: і про пуск московського „спутника”, і про трудову дисципліну в колгоспах, і, нарешті, про перехід колгоспів з однієї системи оплати на іншу.

Чи можна за таких обставин дати справді гарний літературно-мистецький твір?

Очевирно, можна. Лише тоді, треба б було письменникові, який взявся б за таке діло, наперед стругати собі домовину...

Уявіть собі ситуацію: як знаєте — я не належу та й ніколи не належав до симпатиків „одного середовища”, навпаки заступав іншу ідеологію і з бандерівцями часто воював, ну, але в такому моменті, розуміється, я зробив те, що годиться: прийняв форманові кондоленції та й подякував йому за його уважливість і, якби не було, джентлменство.

Але мій полячок на тому не скінчив...

— Знаєте, пане колего, в суботу ввечері я трохи довше засидівся в Польськiм Домі Народовім і так десь коло одинадцятої вийшов з одним приятелем трохи прогулятися. І куди ми пішли: під Український Народний Дім. Відверто кажучи — пхала нас туди проста, людська цікавість — подивитись, як ви, українці, сприйняли вістку про смерть Бандери, як ви цю трагедію переживаєте. Приходимо під ваш Народний Дім — а там забава на цілий реґулятор, як казали колись у Львові. Оркестра грає народ танцює...

— Були такі, що танцювали, а були такі, що пікетували, — додав я.

— Так, я бачив дві, чи три пані в чорному, що ходили попід двері, але публіка, як мені здавалося, нічого собі з того не робила і таки перла на забаву. Очевидно — це ваші справи і я може не повинен вмішуватись до цього, але я особисто вважаю, що ці одні гульки можна було собі дарувати, якраз у той день, коли тіло небіжчика ще добре не застигло від советської отрути.

— Бачите, пане добродію, — кажу я тоді, — в нас, на еміґрації, є різні групи й середовища. Безперечно, покійний має тут багато своїх визнаців і симпатиків, але мав теж політичних противників...

— Я знаю, я розумію, — перебив мене форман, — бо нас, поляків, теж точить та сама гангрена, ми теж маємо безліч партій і груп. Але ж бувають моменти в житті кожного народу, коли всякі різниці і непорозуміння повинні забуватися. Я вам скажу, для прикладу, що в Краю вся моя родина були завзяті ендеки, а мій батько навіть відсидів півроку в Бересті Литовському. Проте, коли помер маршалок Пiлсудський, то ми тримали жалобу, як і всі поляки. Я думаю, що на такий респект по смерті заслужив і ваш Бандера і я це тверджу

Свг. Бражньов

КАЗАН КИПЛЯЧИЙ

Перекладений уривок з роману Бражньова дає прекрасний взірєць того жанру советсько-патріотичної літератури, який дуже поширений в теперішній Росії. Наскрізь перейнятий духом „радісного”, завойовницького червоного імперіялізму. Роман сповнений страшенною ненавистю до всього не російського: мова українського села називається тут глузливо „українська мовь”. Европа — обов'язково — „ідіотична Европа” і ін. „Знайоме нам з темних минулих літ обличчя великодержавного шувініста встає тут у всій своїй красі”, читаємо в київській „Життя і революція” (кн. 2, 1927 р. с. 93). С. Бражньов міг би вільно назвати книжку не „В дьму костров”, а — „Как мы завоевывали хохлов”, назва досту збіглася би із змістом. (Там саме с. 94).

Редакція Літературно-наукового Вістника,
Львів, 1927.

I

Шалений прибій змагання бив у кремлівські мури. Величезні хвилі здіймала праця над безоднями Москви. Праця — з пересохлим горлом, з стисненими устами, з думкою, що завзято кипить під черепом, з серцями, що зіпніли від неймовірного напруження. Так працювала Москва. Без світла й палива, здригаючися в примерзлих мурах, шкрябаючи шлунки вівсяною лускою, завинаючися у діраві френчі — будувати найбільшу державу.

Але в цьому цикльові будування, серед одчайдушних зусиль, — раптом завмирала рука, зір повертався туди, в бік далеких кордонів, слух ловив відгомін шалених громів.

Жадібна туга зненацька опалювала душу: велика туга за ланами. За тими ланами, що зорані велитенським плугом боротьби, прискороджені бороною безконечних походів, засіяні залізним насінням, зрошені червоною палаючою зливою. За тими ланами, на яких зростає збіжжя перемог і полинь поразок.

Кидай молот, робітнику! — відкладай перо, рахівнику! Плюнь, начальнику канцелярії, на свої вхідні та вихідні! Дорожню мапу за пазуху, нагана за черес, земно вклонися рідному районному комітетові! І — греми на стиках, теплушко, стороною оскаженілі двір-

помимо того, що він видав наказ застрілити нашого міністра Перацького.

Ось таку лекцію патріотизму прийшлося мені вислухати від мого формана, бувшого ендека і старшини Польської Армії Крайової... А я, старий усусус, стояв з опущеною головою і мовчав, і в душі признавав йому рацію, не дивлячись на те, що я, як знаєте, не бандерівець.

I к е р.

ці, паротяг вис на схилах, і з кожним слупом — ближче політвідділ дивізії! Так відсвіжувалася Москва по тяжкій праці!

**

I от потяг заніс мене за тисячу верстов від центру, в хаос первісного нового світу, на Україну.

З суворо советської, пуританської, хвостатої Москви — на жеручий, розпущений наче гуляща дівка, південь! З царства примусу в царство свободи! Контрасти, від яких попоморгаш очима, будь певний. І я протягом тижня моргав очима на всі дива Харкова. Дивувався безладному шумові, киплячому новаторству, незайманій вдачі червоної столиці. Придивлявся до стану запілля. Прислухався до фронтних справ.

Тут був вступ до лазень. А на південь від нас на цілім Лівобережжі і за Дніпром — парні лазні, де люди вогненною парою, кулеметними віниками, колючим дротом аж до мозку пропарювали собі кости.

Україна — казан, що кипить під шаленим тисненням. В душах — тисяча атмосфер. У нервах — мільйон вольт. На кожнім полустанку червоно-армійські ешелони, охриплі команданти, ніким не призначені і нікому не підлеглі варти вздовж шляхів, у стаційних будівлях — божевільна каша з сірих шинелів, рушниць, кулеметних стрічок.

Армії шахтарів, майстрів, селян, з голодранцями на чолі, озброєні по вуха, в завзятім самозабутті, кочували з півночі на південь і зі сходу на захід. То по якомусь натхненню і не рахуючись з жадними директивами вирушали в похід, громили білих, запроваджували диктатуру ревкомів, вогнем і залізом очищували землю. Раптом так само спонтанно відкочувалися назад, розпорозувалися, танули, а потім знову гуртувалися величезними ордами навколо своїх осередків, вирушали в новий наступ. Червоні й чорні знамена, розірвані, попрострілювані, маячили над полями битв. Несамовиті гасла сяяли з цих полотниць, між дірами і розпірками. Земля — працюючим! Влада — советам! Хай здохнуть вороги! Смерть капіталістам! Полки обдертих у розхрістаних шапках та вкритих вошами лахманах, з чудесними оркестрами попереду, під грім „інтернаціоналу”, проходили церемоніальним маршем через міста й села. Ця публіка своїми шкарбанами по звірячому рубала кроки і при цьому в такт маршу гукала: „Сто есть наш последний і рєшітєльный бой”.

В Донецькому басейні було стовпотворення вавилонське. По всіх заводах та шахтах, у кожній ямі формувалася загін, батальйони гірників, китайців та воєннополонених австрійців розплоджувалися наче гриби й провадили малу війну хто куди. Червоне командування захлиснулося у цій бурхливій безодні.

Над диким табором — Гуляй-Подем вітер потріпував чорним прапором анархії. Батько Махно тримав фронт від Волновахи аж по Озівське узбережжя. Проти нього праворуч були сили добровольчої армії, ліво-

руч — кубанські кінні полки. Батько сидів наче павук, у своїм диявольському осідку, сердито огризався на армійську команду, стягав до себе селян з близьких та далеких околиць, розсилав всюди своїх агентів, далеко розкинув свою мережу.

У Таврії, на місці Кримського Ханства, квітла республіка матросів та червоногвардійців. Воєнний моряк заступив місце Великого Везіра і залізною рукою запроваджував революційний лад у своїй безпокійній орді, тримав у залізних рукавицях цих башибузуків.

Все, що положене на північ від Кривого Рогу, підгорнув під себе батько Григор'їв, „отаман Херсонщини і Правобережжя”. В Олександрії стояли його ешелони — штаб, гарматний парк, постачання. Час від часу батько Григор'їв відклав постачанські вагони й кликав клич по околицьніх селах. І на цей клич селянство збиралося великою тічкою. На великий схід до ешелону батька Григор'єва на ст. Олександровськ приливало селянське море. А батько ставав у дверях вагону й охляпками кидав у галасливу юрбу хустки, прюнелеві черевики, — шматки перкалю та інше манаття, від якого ломилися вагони отамана: Григор'їв зміцнював свою популярність.

Махно й Григор'їв — чорний намуд, скажена піна селянської анархії, бунт і темрява. Їхні сили? Нині — декілька сот, завтра — десятки тисяч. Хто їх полічить? Селянин викопував з-під плоту рушницю, випрягав коня від борони, сідав верхи без сідла і подавався до батька отамана. Селяне збиралися хмарою, без поклику і наказу, мовчазні, несамовиті, готові на все. Отаман вів їх проти поміщиків, проти податків, проти всякої влади, проти тиранії міст та містечок. Тому його слово було святе, його примхи — закон, воля отамана самовладно панувала в людських душах.

Ця шатія, що поводитася трохи за-галасливо на просторі між Донбасом та Дніпровським лиманом і творила властиво те, що звалося армійською групою Харківського напрямку, а згодом Другою Українською Армією.

Армія, — що блукала по лісах та рівнинах, безбачченківська, нечисленна, як пісок у морі і як пісок прослизувала крізь пальці обрахунку фронт — Чорноморським узбережжям проти Союзної флотії, в Керченській пастці проти недобитків кримських, по берегах Кальміуса проти горлорізів Шкури, на Донецьких хребтах проти Денікінських молодців, по всіх містечках, хуторах, балках та гаях України, проти гидри контр-революції.

Штаб армії — в Катеринославі — встановлював штати, з якими ніхто не погоджувався, налагоджував зв'язок, якого ніхто не підтримував, розсилав накази, що нікуди не доходили, формувал поповнення, постачав бойовий ризштук, мирив розсварених сусідів.

Командарм Сачко стратив голос, заріс, зіпсував 90% своєї крові, намагаючись запровадити сякий-такий лад у досить заплугане становище у частинах доданої йому армії.

Мені — путилівському червоногвардійцеві і Худякову — донецькому партизанові запропоновано утворити

революційну Воєнну Раду славної Другої Української Армії з командармом Сачком на чолі. Худяков злісно кривив уста: Членом реввоснаради! Встромити носа в паперову гушавину і протирати штани при столі до писання! Це йому — бойовому командантові, партизанові, фронтівій штучці! Вельми вдячні, трактуйтеся самі, а нам щось не до вподоби ні, йому така пісна мамалига не смакувала. Жадав гострих позиційних праночців, сосів з гарматного гуркоту, зойків ранених і порохового диму.

З цієї причини Худяков вирушив до Одеси — формувати якусь цілком ефемерну Третю Українську Армію.

А я не гнівався, давав свою згоду, — був не такий войовничий та славохтивий, як донецький партизан. Реввоснарада? Прошу! Радий старатися, товарищу Наркоме! Можете впихати мене, куди вам заманеться.

II

Народній комісар військових справ запропонував мені розшукати Головного Команданта України й представитися йому. Призначення треба було погодити з полемим командуванням. Еге ж... розшукати Головка — це майже те саме, що знайти голку в стозі сіна. Штаб фронту мав досить непевну уяву про місце перебування свого Головка під цю хвилю. Десь між Москвою і Чорним морем. Досвідчені люди радили подивитися в Києві, запитатися в Катеринославі і на кожний випадок завітати до Одеси.

— Ну, товаришу, ідемо до Києва, — сказав я Кузьмі. — Щоб на ранок усе було готове: оброк, харчі, документи. Чіпляйтесь до першого, що рушить. Одна нога тут, друга там, — обертайсь!

Кузьма виконав і вранці вже бовталися у хвості якогось ідіотично довгого потягу. Попереду теллушка з Кузьмою, двома кіньми, лантухами вівса, оберемками сіна, козачими сідлами і тому подібним майном. Позаду службовий з Бражньовим, проєктованим членом 2 Української реввоснаради, мапами, телефонами та іншим мотлохом. Мчали з швидкістю п'яти верстов на годину, зупиняючися біля кожного телеграфного стовпа. Відбивали кінні й інші напади оскаженілих пасажирів, що намагалися втиснутися у вікна, двері та всі хілини наших вагонів.

У такій одноманітній обстанові проповзли повз Полтаву та Лубні. Вночі на ст. Гребінка нас таки докінчили. Першим вістуном лиха був, як завжди, Кузя Чакан, що прийшов і флегматично доповів, що „далі ходу нема — бандити”. Які ще там бандити? Звідки їм узятися? Я взяв чоботи і подався до начальника станції.

Становище було таке: несподівано на залізниці появилися гайдамаки й захопили станцію Яготин. Особовий потяг з Харкова опинився в бандитських пазурах і був розграбований, над полоненими готувалися зробити звірячу розправу. Між ними опинилося кілька відповідальних робітників вищої військової інспекції. Саме в цей час дуже щасливо надійшов до Яготина червоноармійський ешелон, який вмить зрозумів,

у чім річ, висадив людей та скоростріли і напав на бандитів на яготинським мості. В результаті — відпідальних робітників звільнено, хоч і поденерованих, проте з цілісінкми шкірами, а банда тримається коло залізниці, рух на лінії припинено.

Замислився над цими новинами, пошкрябав лисину і постановив залишитися в рямцях обережності. Інші пасажири одностайно й гаряче до мене приєдналися: ґрунт, такий близький до Яготина, пік п'яти.

Потяг рухався навспак, на Харків, і до того, без порівняння швидче, ніж уперед. Акумулятор у моїм вагоні зіпсувся, я сидів у темряві і тужливо міркував, що Головком відходить від мене в туманну далечинь. Як дістануся до Києва? Кружиною — з Харкова через Кременчуг, Козятин? Шлях плутаний і далекий, маршрута кручена й кружна, як стежка меншовика. Проклята гайдамаччина, щоб ви повиздохали! Вилаяв усіх бандитів на світлі на усіляких жар'онах і поклявся спати. Та ба...

Незабаром Кузьма збудив і спокійно повідомив, що вже приїхали, далі нема куди. Стояли на ст. Лубні. Ромодан не прийняв нашої валки. Комендант Ромодану телефонічно повідомив, що сполуки з Миргородом нема й пропустити нас не може. Проте по довшій дискусії, при допомозі фонопора він згодився прийняти нашу валку на ст. Ромодан.

На ст. Ромодан зустріли різноманітне товариство, тузин більших і менших валок, цілу отару більш чи менш підозрілого народу. На щастя тут опинилося й кілька осіб столичних комунарів, два тузини матросів, сотні дві бездільних червоноармійців. У салюонці, що застрягла тут відрання, прокисло якесь київське начальство, до нього й збиралися на раду ми, відповідальні верхи. А безвідповідальна шпана товклася навколо вагону, лаялася між собою хором, зневажливо висловлювалася в наш бік і терпляче чекала на нашу постанову. А ця постанова була: пробиватися на Харків. Не було сумніву, що Миргород пожартував з нами так само, як і Яготин. Якась зелена, біла чи чорна нечисть завелась раптом у цих гоголівських палестинах. Старосвітські поміщики повилазили з своїх трун, петлюрівські універсали розворушили цю мертвечину. Ст. Миргород хтось захопив. Там відбувалася стрілянина й гармидер, казали залізничники. Телефон був нечинний, телеграф теж.

Таким чином ми опинились наче в пастці: позаду — гайдамаки, попереду — щось подібне, а посередині — ваш покірний слуга і з ним цілий транспорт усіляких волоцюг. Наша воєнрада постановила негайно драпнути на схід, у харківському напрямку. Вмить заведено стан облоги і підвладній нам зоні. Всі, як здібні, так і нездібні носити зброю, покликані під рушницю.

Мене знайшли найбільш кваліфікованим з посеред наявних стратегів: доручили мені загальну команду всіма сухоходльними та іншими силами.

Я перебрав команду. Ми опанували ситуацію, до нас повернувся заниклий було оптимізм. Закипіла праця, заворушилися потяги, повсталася якась примара організації. Насамперед спробував усе ж намацати Мир-

город. По довгій мовчанці раптом озвався. Відповідав (по українськи) комендант ст. Миргород.

— Як ваше прізвище?

— А вам яке діло?

— Хто вас призначив?

— Вільна громадянська влада.

— Чиє військо на ст. Миргород?

— Миргородський курінь першої Української дивізії.

— Ах, собаче м'ясо! Миргородський курінь! Ще вчора, коли ми минали Миргород там був лише Миргородський вартовий курінь. Маскарада затуманила цю справу. Ясно: у них там лише один мізерний вартовий курінь. Ці парубійки змінили вивіску й фронт тільки й всього; ну, не довго процарює ваша дурацька „влада”.

Ідемо — з ляскотом, з гуркотом, з залізним іржанням, у нічну темряву, в незнане. Паротяг реве й диким бугасем пре зі схилу на схил. Неморгаючі шалені очі викотилися в орбіт рефлекторів на сотню сажнів уперед. Піч кидає в хмари купи іскор та полум'я. Осяяний дим рудою гривою плеще в чорнім небі.

Всі — хто є в потязі, чекають, зібравшись, вірши у чорні квадрати дверей, — чигають. Пальці — в приклади рушниць, очі — у чорну темряву, слух — у неясну колотнечу й шамотіння степу. Місток паротягу тремтить, аж ворушиться, під ногами. Полум'я печі обливає нас палючим диханням і багрово осяє обличчя машиністів. На тендері чорною сільветою розчепірився триногий кольт, наче чорний павук. Назустріч виплило міське полум'я, вогні Миргороду застрібали ліворуч від тору.

Наш плян зійшов на нівець. І семафори не зупинились. Не висіли і не розгорнулися у боєву лаву. Миргородський курінь сплутав цілу нашу стратегію. Бандити завели наші сподіванки: гайка бандитська не витримала. Ця шваль, почувши про наше наближення, розсипалася наче горох з продертого лантуха. Наш потяг, повною ходою прогуркотів мостом і врочисто ввалився в середину стаційних шляхів, стріляючи з скорострілів по дахах вагонів. Протягом двох секунд станція опинилася в наших руках. А в місті вже господарювали свої люде, місцеві большевики. Так кінчилося фантастичне існування миргородського куреня.

Вранці стало відомо, що й на захід розчинено шлях. Гайдамаків відсипли так, що аж курилось і ми відразу повернули на київський напрямок.

III

Київ — місто Хамелеон. Хрещатик — переметна торба, продажний проспект, вулиця ренегатка. Вчора присягала раді, бруднила вивіски українською мовою, строїла продавницю у спідницю, плахту й намисто. Сьогодні — кокетує з червоноармійською зіркою, по хідниках і крамницях большевицька термінологія, маскарада під пролетарів: „трудові артілі”, „робітничка кооперація”. Завтра — привітання й усмішки гетьманським посіпакам, знову українська мовь (з оригіналом згідно — мовь, пр. перекол.): „жіночі капелюхи”.

„каварня та ідальня“, „чоловіки“ з оселедцями, шаблюками й шулерськими пиками, крохмальні переди дурисвітів, бриліанти повій, сяючі попівські пики.

І під кожною машкарою Хрещатик — у шаленім спекуляційнім захваті тремтить у гандлярській пропасниці, зухвало витинає розкіш вітрин і купує, продає, загребає скажені відсотки. Не встигли відгрімити набої під Києвом, а на Хрещатику вже навстіж відчинені дзеркальні вікна й широкі входи, полиці й шафи крамниць гнутья від безлічи краму, коливається ліс покупців, шелестять пуди паперових грошей.

Сукно блищить тяжкими згортками. Влискучим рантом рябють чоботи. Батист найтонший, як повітря. Бриліантові сонця у вітринах. Рум'яні солодощі за дзеркальним щитом. На полицях незчисленна сила товарів. Вудинки буржуйські — повна чаша.

А мимо — сермяжні переможці, комуна бруднопика, „большевицький набрид“ у тяжких чоботищах та шинельках, укритих болотом. Тупають по асфальті, шморгають байдуже носом, байдуже поглядають на гори багатств, позіхають на бриліанти та ніжну шкіру буржуазних шльох — і хоч би що! Неначе все це їх ані трошечки не обходить, неначе все це не належить по праву воєнної здобичі.

Закордон рюмсає та репетує про звірства й нелюдськість Червоної армії. Що значать тих кілька десятків викритих білогвардійців та контр-революціонерів, яких манаття порозтрушували в Києві в захваті перших днів? Чого це варте — коли все місто авансом — контр-революція, коли все населення, від першого до останнього, — знані білогвардійці, визискувачі, кати, клясові вороги, над якими не можна змилюватися!

IV

Я трохи прогавив: Головком виїхав на південь, прощати інтервентів ласкавим словом, а пролетарів Одеси привітати з радісною хвилиною воскресіння. Одеса — під владою ревком! Над Житомиром совєтський прапор! Псков, Вільно, Рига, в нашім посіданні! Від Балтику до Чорного моря, обличчям до хтивої Європи, залізним тином став червоний фронт.

На Західнім театрі цього фронту поставили гарнесеньку імпровізацію, розгромили неприятеля гарматами пропаганди, розстріляли тяжкими набоями нашої благословенної демагогії, червоні молодці йшли в наступ на бошів так — з простягнутою рукою й перекинувши рушницю за погонний ремінь. Дивовижна операція, без крові, на сухо, на квакерський взір! Тут ідіотка Європа дістала маленький виклад пролетарської стратегії. Навіч була безперечна перемога нашої „холодної“ зброї.

Південно-Західній театр — арена Київської групи військ — досить таки гамірливий Кон, на якому відгравався зовсім безкровний український водевіль. Гетьмани, політикуючі белетристи, Мазепи, Юди, витанцювали на цім Коні чортівський гопак. Під інтервенційні скрипки дуже весело танцювалося цим парубійкам — доки німецька музика одного прегарного дня раптом не вщухла. З над Райну та Одри запахло сма-

ЛИСТИ БОЛЮ І СМУТКУ

До

П. Т. Головної Управи
Організації Оборони Чотирьох Свобід України

Вельмишановний Пане Голово:

Трагічна смерть сл. п. Степана Бандери, Голови Проводу Організації Українських Націоналістів, є важкою втратою для цілої української спільноти у вільному світі, зокрема для українського народу на рідних землях.

Це знову впав з рук ворога один з найкращих Синів України, патріот і незламний борець за визволення свого народу. Його смерть є черговим звеном у довгому ланцюзі зничених Москвою Українських Героїв, в тому і Мучеників за Церкву і Віру Христову, які життя своє віддали на жертovníку найбільшій любові до свого народу і Вітчизни.

У цьому, спільному для українського народу смутку, Екзекутива і членство Союзу Українців Католиків „Провідіння“ пересилають Вашій Організації і всім іншим Організаціям Визвольного Фронту, які активно піддержують ідеї, що за них боролися і згинув сл. п. Степан Бандера, свої глибокі співчуття.

Посилення праці для справи визволення України буде найуспішнішою відповіддю ворогові, який ніколи не буде спроможний вбити Великої Ідеї Української Державної Незалежності, хоч послідовно знищує її провідних носіїв.

З християнським привітом і належною пошаною
за Екзекутиву Союзу Українців Католиків
„Провідіння“

Д-р Роман Сухий
головний передсідник

Степан Спринський
головний секретар

Дітройт, 18 жовтня 1959 року

На руки Голови Вп. Пана Проф. Івана Вовчука

Високоповажані Панове!

В імені Головної Управи й всього членства Української Гетьманської Організації Америки з глибоким

женою щетиною й біргери кинулися в ростиц рятувати свої тельбухи.

Таким чином танцюристи zostалися без акомпаніменту і цілком осамітнені перед глядачами безштанками. Проте ми теж виявили себе добрими музиками. Бідняцька бандура втнула на цілий Дніпро червоного гопака. Надзвичайна кадріль: вісімдесят тисяч червоних партизанів, отари петлюрівських гайдамаків, зірвані мости — до хмар, спалені містечка — до небес, виття партизанських пельок — до самого сонця!

Від Судожська, Орші, Льгова, з кордонів Курщини хмари партизанів посунули на Київ, далі на Захід та південь, дзигною — за Дніпро, левами — на Житомир, смерчем по Поділлю та Волині — до чорноморських лиманів. Петлюрівський балет — всі оці січовики, гайдамаки, галичане — розлетівся в порох, легкими трями пурхнув за кордон.

ЛНВ, 1927 р.

зворушенням складаємо Вам наше глибоке й щире співчуття з приводу трагічної смерті Голови Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів Степана Бандери, який впав жертвою злочинної підступної ворожої руки.

Просимо прийняти запевнення, що ми до глибини душі потрясені цією подією й сприймаємо її, як велику втрату для цілої нашої визвольної справи, що в особі сл. пам. Степана Бандери стратила незломного борця й відданого українському народові патріота.

З глибокою пошаною

За Головну Управу УГО-А:

(Інк. Петро Запорожець) (Інк. Мих. Гаврилів-Бояр)
Голова З. Голови для зовніш. справ

Високоповажаний

Пане Голово!

З почуттям глибокого хвилювання і смутку довідався я про несподівану й трагічну смерть сл. п. п. Степана Бандери.

Низько схиляю голову перед величчю Його діла і величчю Його жертви.

Як українець і український історик, відчуваю і розумію все значення і весь біль цієї втрати й важкого удару, що його ворог завдав нашій нації.

Будьмо сильні!

В ці дні жалоби й суму душею й серцем з Вами

Ваш

О. Оглоблин

22.X. 1959

Ludlow.

Трентон, 10.17 59

Високошановний Пане Професоре!

Глибоко зворушений вісткою про несподівану трагічну смерть Провідника Українського Воюючого Націоналізму сл. П. Степана Бандери, заслуженого і безкомпромісового борця за свободу України, прошу Вас, Пане Професоре, прийняти і передати по належності вирази мого найглибшого співчуття і віри, що смерть Провідника Націоналізму ще більше зміцнить лави всіх активних борців за наше визволення.

З глибокою пошаною

П. Шандрук

P. Shandruk, 441 Woodland Street, Trenton, N. J. U.S.A.

До

Організації Оборони Чотирьох Свобід України

В глибокому смутку клонимо голови перед Масштамом Смерти, що постигла Великого Сина України і незломного Борця за Її Визволення.

Прилучаємось до загальної всеукраїнської жалоби по сл. п. Степані Бандері і висловлюємо глибоке співчуття на руки Вашої Організації з приводу невіджакованої і незаступимої страти Провідника всеукраїнського масштабу.

За Провід ОБУЛЦД-у:

інж. Іван Вінтоняк, голова Петро Ушак, секретар
Нью Йорк, 19 жовтня 1959

Пітсбург, 20 жовтня 1959.

До Головної Управи ООЧСУ

Управа і членство Відділу ОДВУ ім. І. Мазепи в Пітсбургу висловлюють цією дорогою щире співчуття з приводу смерті Провідника Закордонних Частин ОУН Степана Бандери та прохають передати ці вислови співчуття Головній Централі ЗЧ ОУН.

За Управу Відділу:

Проф. д-р Богдан Т. Гнатюк — голова
Павло Кравчук — секретар

Нью Йорк, 18 жовтня 1959

До

Головної Управи

Організації Оборони Чотирьох Свобід України

Вельмишановні Панове!

Дозвольте передати Вам і, на Ваші руки, усьому Вашому членству вислови нашого глибокого співчуття з приводу великої втрати, що її зазнав весь український визвольний рух з приводу смерті сл. п. Степана Бандери.

За Головну Управу ОПВБУ

О. Труш, голова

М. Лабунька, секретар

20 жовтня 1959 р.

До Головної Управи

Організації Оборони Чотирьох Свобід України

Вельмишановні Панове!

В імені Об'єднання колишніх Вояків УПА в США, просимо прийняти наше глибоке співчуття з приводу важкого удару, що його зазнав весь український визвольний рух та український народ із трагічною смертю Степана Бандери.

З вояцьким привітом!

Д-р М. Ріпецький
голова

Ю. Лопатинський
секретар

До Головної Управи ООЧСУ

Прошу прийняти мої вислови глибокого співчуття для українського Визвольного Руху і Організації ОУН, яку очолював Її славний провідник-революціонер Степан Бандера.

Хай смерть Його додасть нам сильного духа і сили до дальшої невтомної боротьби з підлим вбивником Москви до повної перемоги України в Її боротьбі, в якій загинув славний Бандера.

Мирон Леськів

ГУ ООЧСУ сердечно дякує за висловлені співчуття.

І. М-ко

ВОРОГ СКАЖЕНІЄ

Жива акція української еміграції в світі та інших поневолених народів викликала і викликає скажену лютю московських імперіялістів. Всі емігранти поневолених Москвою народів, є живими свідками страшного большевицького терору, який вони в різні часи пережили і бачили всі страхиття нищення поневолених

народів розстрілами, концтаборами невірливої праці на Сибірі та засланням молоді на цілнинні землі. Емігранти та їх об'єднання чи організації розкривають цю жахливу дійсність московської тиранії та паралізують східну пропаганду більшовиків московських в світі за „Мир і Дружбу“. Московська пропаганда за мир і дружбу це фалш і облуда, це потрібна їм т. зв. „передешка“ до підготовки до рішального бою з вільним світом. Метою такої пропаганди є приспати, змити чуїність світу на небезпеку, яка йде з Москви і в відповідний момент силою підкорити його. Емігранти сьогодні це сторожі світа, які, переживши більшовицьке пекло, дуже чуїні на всяку московсько-більшовицьку пропаганду в вільному світі, і остерігаючи його від московсько-більшовицької пошести миру за всяку ціну. Емігранти різних країн поневолені Москвою, які мають на терені різних країн свої об'єднання та організації і товариства, які ведуть свою політичну роботу в обороні поневолені країн та працюють в напрямі визволення своїх батьківщин стали фактично найкращими інформаторами світу про криваву диктатуру Москви, та про її відвічні стремління опанувати і підкорити весь ще вільний світ.

Національний спротив в Україні дошкульно вдаряє по ворогові та, не дає йому змоги закріпитись в поневоленій Україні. Всі намагання знищити підпілля досі не вдалися. Процеси в Радивиліві і Богородчанах підтверджують лиш про боротьбу українського націоналізму з ворогом. Боротьба на Рідних Землях зганяє сон окупантам і вони крім мілітарних і політичних дій розвинули сильну пропаганду проти дій українського підпілля в пресі і пропаганді книжкою і різними пашквілями, якими заливають цілу Україну. Жало ворожої пропаганди скерував ворог проти дій підпілля, проти УПА і ОУН.

Українська Еміграція зорганізована в різних товариствах і організаціях, як Організації Визвольного Фронту, УККА, розяснювальну роботу і пропаганду проти московського імперіялізму в широкому вільному світі, паралізуючи ворожу московську пропаганду про відлигу, мир і дружбу та остерігають вільний світ перед наслідками співіснування двох ворожих систем у світі. Дії підпілля в краю і української еміграції в світі — великі демонстрації української еміграції проти Мікояна, Меншікова, Козлова і проти Хрущова показали московській тиранії, що українська спільнота на чужині не відійшла і не відійде від визвольних позицій українського націоналізму.

Атентатом на сл. п. Степана Бандеру, який згинув з рук московських опричників дня 15 жовтня 1959 р. о годині першій в Мюнхені, Москва унаочнила свою розлюченість з непевности. Хоч сл. п. Степан Бандера не живе, але ідея за яку він боровся і вмер, жива, і живе в серцях всього народу українського. Слідами впаилого Борця-Героя йдуть мільйони, які доведуть розпочате діло визволення до побідного кінця. Історичного розвитку нації ніхто не є в силі стримати, так кажуть вічні закони історичного розвитку націй. Україна йде своїм кривавим шляхом до волі і ніхто її вже не в силі звернути з цього шляху — ні великі жертви, ані люті її відвічних ворогів.

Щікаго, дня 24 жовтня 1959.

ВИДАВНИЦТВО „ВІСНИК“ МАЄ НА ПРОДАЖ ТАКІ КНИЖКИ:

Ціна в дол.

У. Самчук: Чого не гоїть огонь. Роман. — 288 стор.	3.75
Е. Маланюк: Малоросійство, 36 стор.	0.50
Е. Маланюк: Остання весна — поезії, 104 стор.	1.50
А. Князюкський: На дні СССР, 232 стор.	2.75
М. Щербак: Багаття — лірика, 64 стор.	0.75
Le Vasseur De Beauplan: "A Description of Ukraine" в книзі 3 мали України з XVII стол.	3.00
Правда про Росію — за Астольфом де Кюстіном опрацював О. Мирчанський	2.00
Ф. Одряч: Щебетун — повість, 294 стор.	2.50
Л. Старицька-Черняхівська: Іван Мазепа, стор. 154	1.25
Л. Старицька-Черняхівська: Останній сніг, 44 сторінки	0.50
Д. Донцов: Підстави нашої політики, 210 стор., тверда оправа	2.75
м'яка оправа	2.25
М. Чирівський: The economic factors in the growth of Russia, тв. оправа, 178 стор.	2.75
Е. Маланюк: До проблеми більшовизму, 82 стор.	1.00

ВИДАННЯ МИНУЛИХ РОКІВ З ОПУСТОМ:

✦ Історія Русів, 346 стор., тв. оправа	3.00
м'яка оправа	2.50
Д. Донцов: Правда прагднів великих, 95 стор.	0.50
Д. Донцов: Поетка вогняних меж — Олена Теліга, 93 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Українсько-московська угода 1654 р., 100 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Treaty of Pereyaslav, 100 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Хмельниччина і Українська державність, 24 стор.	0.25
Проф. В. Гришко: Панславизм в советській історіографії і політиці, 37 стор.	0.25
В. Кравців: Людина і воєк (сл. п. Р. Шухевича-Чупринки), 31 стор.	0.25
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, 15 стор.	0.15
Е. Маланюк: Нариси з історії нашої культури, 80 стор.	0.50
П. Мірчук: З мого духа печаттю (у 25-ліття ОУН.), 30 стор.	0.25
В. Січинський: Крим, істор. нарис, 31 стор.	0.25
Т. Ерем: Советський акваріум, 142 стор.	0.50
М. Щербак: Шлях у вічність, поема, 29 стор.	0.25
РІЧНИКИ „ВІСНИКА“ за 1953, 1954, 1955, 1956, 1957 і 1958 роки в гарній полотняній оправі з золотими витисками	3.00

НЕБАГАТЬОМ ПІСЛЯПЛАТНИКАМ ЗА ЖУРНАЛ І ЗА РОМАН У. САМЧУКА „ЧОГО НЕ ГОІТЬ ОГОНЬ“ ЦЕ РАЗ ПРИГАДУЄМО ПРО ОБОВ'ЯЗОК РОЗЧИСЛИТИСЬ ДО 15 ГРУДНЯ Ц. Р.

АДМІНІСТРАЦІЯ В-ВА „ВІСНИК“